

Jolanda Pibernik

Osnovni problemi likovne vzgoje

Ob razstavi otroških likovnih del v počastitev dneva republike v osnovni šoli Simona Jenka v Kranju (25. 11. — 3. 12. 1976)

1

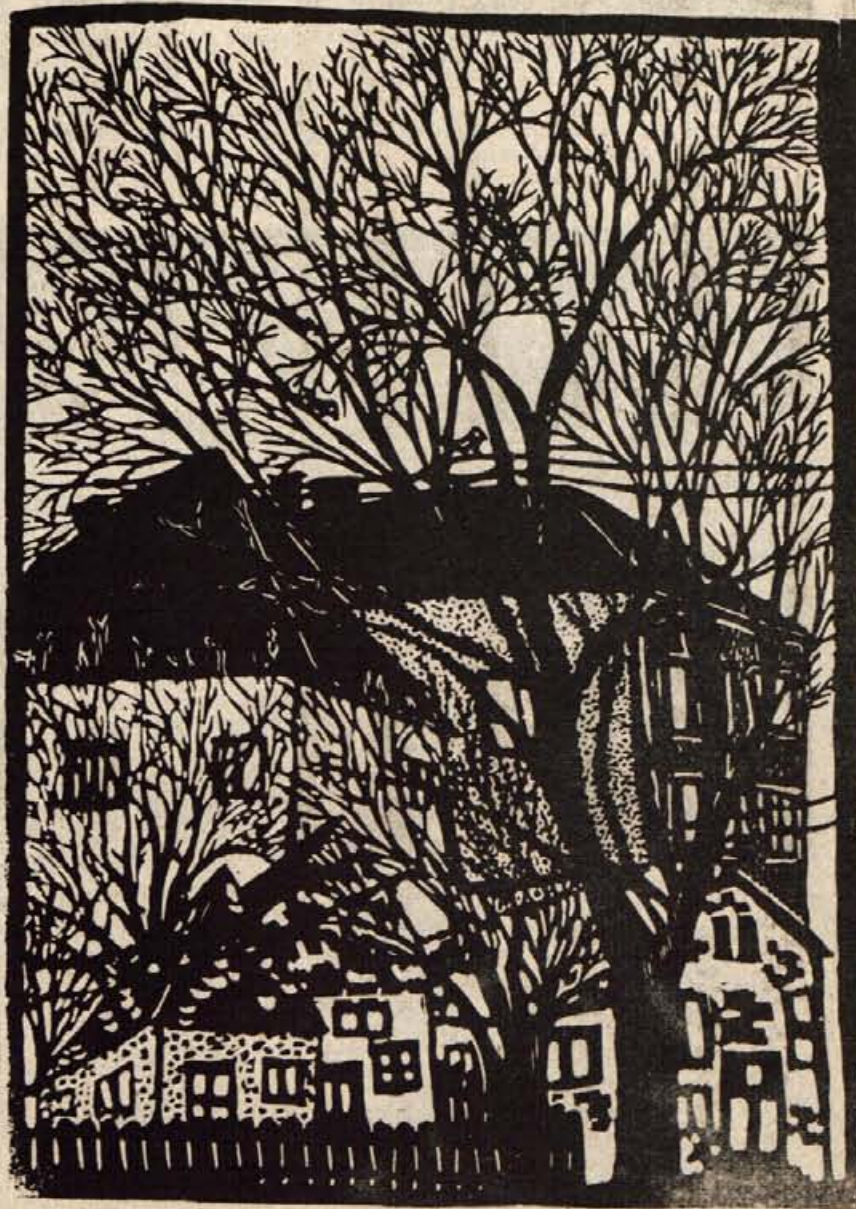
Marsikdo od nas se z grenkobo spominja svojih šolskih ur pri predmetu risanje, kjer je bilo pomembno predvsem večje in natančno izvajanje danih nalog. Za dobre risarje so veljali tisti učenci, ki so imeli dobre prostorske predstave, to pa so bili tisti, ki so razumeli perspektivo. Danes je drugače. Pri pouku likovne vzgoje izhajamo iz prepričanja, da znajo biti likovno ustvarjalni prav vsi otroci. Na otroško likovno ustvarjanje gledamo z izhodišč, ki upoštevajo otroka. Pri vrednotenju njegove likovne kreacije pomislimo najprej na otrokov duševni in telesni razvoj. Normalna likovna vzgoja mora omogočiti vsakemu otroku, da se razvija s tempom, ki ga diktira njegov organizem. Znano je, da v otrokovem življenju poleg igranja predstavlja risanje in slikanje najpomembnejšo aktivnost. Vsi otroci, brez izjeme, radi in spontano rišejo, slikajo, če imajo na voljo primeren material. To je njihov način izražanja.

V začetku, to je približno do drugega leta starosti, se otrok s pisalom, ki pušča sled, le igra. Kmalupa spozna, da se s sledjo pisala lahko nariše določen predmet, žogo, mamo, razne živali. Od tu naprej postane risba njegovo izrazno sredstvo. Z njo beleži svoja opažanja o svetu, ki ga obdaja, upodablja razne dogodke, svoja občutja, razmahne svojo fantazijo. V risbi ali sliki prikaže tudi svojo stisko. Otroci se izpoveduje tudi z izborom barv. Vsi otroci imajo radi žive barve, vendar so pri izboru med njimi velike razlike. Na Japonskem je inštitut, v katerem ugotavljajo, kakšne so duševne stiske otrok in od kod izvirajo njihove vedenjske motnje, na podlagi otroške risbe in slike. Opazovanemu otroku dajo papir in barve z naročilom, naj nariše, kar hoče, in naj pobarva, kakor hoče. Tisto, kar nariše, so za psihologe simboli za razvozlanje otrokovega duševnega stanja. Še globlji pomen pri takem pojasnjevanju pripisujejo barvam, ki jih otrok spontano izbere. Pri svojih poizkusih postavljajo le eno pravilo, da otroci, ki so ustvarili likovna dela, niso bili deležni nikakršne likovne vzgoje, niti staršev niti v šoli. Praksi japonskih in tudi drugih psihologov je ustreznejše pasivno opazovanje otrokovega likovnega dela. Študijski material, ki ga na ta način dobijo, laže preučijo, če je izključen vpliv učiteljeve osebnosti. Zaradi narodnostnih, etičnih in kulturnih razlik izkušnje japonskih psihologov ni mogoče posploševati.

Pri nas se je preobrazba učnega predmeta risanje v sodobno likovno vzgojo postopoma izvajala po osvoboditvi. Navdušenje, ki je zajelo vse ljudi po zmagi nad fašizmom in nacizmom, želja, da bi zgradili novo in boljše domovino najvrednejših ljudi, je zajelo tudi likovnike-pedagoge.

Živahnije delovanje v tej smeri se je začelo po letu 1954. Največjo prelomnico med starim in novim pa predstavlja znamenita polemika med profesorjem Klopčičem in akademsko slikarko Alenko Gerlovič v So-

(Nadaljevanje na naslednji strani)

Osnovna šola Momčila Živojnoviča Mladenovac, likovni pedagog Bojana Babič

dobni pedagogiki 1956, št. 5-6, z naslovom O namenu likovnega pouka na osemletni obvezni šoli. Alenka Gerlovič piše o likovnem pouku kot delu celotnega učnovzgojnega procesa. Najprej je treba vedeti, kakšen je namen šole, šele nato, kakšen je namen posameznega predmeta. Citiram: »Šola naj bi v mladem človeku postavila temelj za harmonično razvito in razgledano osebnost. Do tega ima v socialistični družbi pravico tako bodoči izobraženec kot bodoči fizični delavec.«

»Čeprav nam danes megljivo pogled mnoge šolske reforme in doslej neučinkovite razprave o primernem nagrajevanju učiteljev, ostaja to izhodišče osnovno izhodišče dela naših šol. Namen likovnega pouka, ki mu danes rečemo smoter likovne vzgoje, pa je trojen. Prvi je estetsko vzgojni, ki ga je mogoče doseči tako, da učitelj v okviru otroškega individualnega likovnega izražanja postopoma seznanja učence z likovnimi zakonitostmi. To je največja in najtežja naloga likovnega pedagoga. Drugi je psihološki smoter. Psihološki smoter likovne vzgoje je v tem, da daje otroku možnost izpovedi, razvija njegov pogum in samozavest pri obvladovanju prostora in njegovih dimenzij, ostri čut opazovanja, predstavljalnost, ustvarjalno domišljijo, ostri likovni spomin in sprošča otrokovo ustvarjalnost. Pomembno je tudi razvijanje otrokove fantazije, ki je tesno povezano s plemenitenjem otrokovega čustvenega doživljanja. Tretji smoter likovne vzgoje je utilitarni in tehnični. Sem sodi pravilna uporaba materialov in orodij. V puberteti pa je treba pri otrocih razviti sposobnost risanja po naravi. To so osnovni delovni nameni sodobne likovne vzgoje.

Kdor opazuje majhnega otroka, kako likovno ustvarja, ve, da otrok v zgodnji dobi ne potrebuje nobenega likovnega pedagoga. Ustvarja sam iz sebe. Njegove

predstave o svetu in naravi so drugačne od naših, ker je njegovo znanje o naravi in odnosih v naravi še neznatno. To znanje mu poskušamo povečati s pripovedovanjem in opazovanjem narave in predmetov, opozarjamo ga na bistveno, poskrbimo, da bo imel primeren material. Potem ga pustimo, da upodobi tisto, kar zna in more. Doba, ko ni mogoče bistveno vplivati na otrokovo likovno ustvarjanje, traja tja do tretjega razreda osnovne šole. Šele tedaj je otrok sposoben dojeti razlago najpogostejših likovnih zakonitosti. Kljub temu nas pogosto osupnejo otroške likovne rešitve narave in njenih pojavov. V vsaki otroški risbi je nekaj splošnega, kar je vpliv okolja, v katerem živi, in nekaj individualnega, kar daje pečat samo njegovi sliki ali risbi. Bolj ko otrok odrašča, bolj opazuje in vedno močnejši je vpliv okolja na njegovo likovno ustvarjalnost. Če je to okolje likovno slabo ali celo kičasto, prehajajo ti vplivi vedno močnejše v otroško risbo na račun njegovega individualnega deleža. Zato je skrajni čas in nujno potrebno, da otrok v četrtem ali najkasneje v petem razredu osnovne šole dobi za svoje likovno ustvarjanje likovnega mentorja-strokovnjaka, ki ga bo likovno pravilno usmerjal.

Peti razred osnovne šole, to je čas okrog desetega leta starosti, je doba, ki je pri raziskovanju zaustavila tudi psihologe. Psihologi so raziskovali, kakšna je zveza med otroško risbo in razvojem otrokovih umskih sposobnosti. Analize otroških risb so pokazale, da gre razvoj risanja in razvoj inteligence vzporedno. Najjasneje se to pokaže v načinu, kako otrok nariše človeško figuro. Nastajajo kvalitetne in kvantitetne razlike med risbami normalnih in duševno zaostalih otrok. Risbe duševno zaostalih otrok imajo enake značilnosti kot risbe normalnih otrok, ki so mlajši od njih. To povezavo med sposobnostjo risanja in razvojem inteligence je obdelala in proučila ameriška znanstvenica Florence

Goodenough tako, da je napravila skalo za merjenje inteligence otrok na podlagi risanja človeške figure. Vsi otroci dobro rišejo, le da nekateri zaostajajo v razvoju. Vsi otroci gredo pri razvijanju risanja skozi iste faze. Vrstni red teh faz se ne izpremeni. Starost, ko otrok doseže določeno fazo, pa močno variira. Ta skala velja za otroke do desetega leta starosti. Od desetega leta dalje pa se mora z otrokom ukvarjati likovni pedagog, sicer se otrok izgubi v vplivih svojega okolja, ki je le izjemoma naklonjeno njegovi likovni ustvarjalnosti.

Pogostokrat otrok šele v petem razredu osnovne šole odkrije svojo likovno ustvarjalnost, če dobi dobrega likovnega pedagoga. Za pedagoga pa se začne težko delo odkrivanja likovno dobrega v otroku in odpravljanja raznih kičastih vplivov, vplivov raznih socialnih stanj na otrokovo likovno delo in podobno. Likovni pedagog mora na hitro ustvariti enake pogoje dela za vse učence v razredu, to se pravi, da jih mora pripeljati do podobnih izhodišč za likovno doživetje narave. Najprej mora pripraviti vse učence do tega, da razvijejo svoj lastni način risanja. Način, kako otrok vleče črto, se razlikuje od učenca do učenca. To je kakor rokopis, ki se razlikuje od človeka do človeka. To dosežemo tako, da zahtevamo od učencev dosledno risanje s sproščeno potezo brez radiranja in prevlečenja črte, narejene s šibkejšim materialom, recimo s svinčnikom, z močnejšim materialom, recimo s čopičem, tušem ali barvo. Od vsakega učenca tudi zahtevamo, da razvije svoj lasten kolorit. Z vztrajnimi zahtevami, da morajo biti slike izvedene dosledno v dogovorjeni barvni tehniki, in z doslednimi zahtevami, da vsak učenec svojo sliko tudi dokonča, se tudi likovno zanemarjeni otroci kmalu uredijo in tako spontano uporabljajo tiste barve, ki so jim bolj všeč, in dajo tako sliki v barvah nekaj svojega. Šele, ko učenec razvije lastni kolorit in svoje lastne barvne odnose, mu lahko posredujemo znanje o drugačnih barvnih odnosih in zahtevamo, da to znanje v likovnih delih tudi uporabi. Tu se ne oziramo več na osebne želje, ampak ob primernih delih starih in modernih mojstrov tolmačimo barvno skladnost, barvna nasprotja in druga znanja o barvi. Najtežja naloga likovnega pedagoga pri likovno zanemarnem učencu pa je pripraviti učenca do tega, da bo risal v skladu s svojimi inteligentnimi sposobnostmi. Učenec o naravi že veliko ve. Okolje mu je pustilo nešteto vtisov. Naravo bi rad posnel, vtise bi rad uskladil, pa je zanj vse pretežko. Učencem moramo pojasniti, da likovno delo ne more biti posnemanje narave, ker je naravo posnemati nemogoče. Namesto tega vzamemo za merilo tolmačenje narave in človekovega okolja sploh. To je odnosa med človekom in naravo ter življenjem in obratno. Likovno delo ni in ne more biti kopija narave, mora pa imeti svojo notranjo logiko kot narava. Če to logiko izgubi, se človeku upira. Likovne zakonitosti so vzete iz narave. So del zakonitosti narave. Če jih v likovnem delu upoštevamo, se ob njem počutimo prijetno kakor v naravi sami.

Skratka, pri likovni vzgoji moramo biti pozorni na večanje in dopolnjevanje individualnih sposobnosti učencev in upoštevati dejstvo, da človek doseže največje uspehe v tistem delu, ki ustreza njegovi telesni zgradbi. Paziti moramo na podajanje občnih, objektivnih zakonov oblike in barve, ki jih je treba dopolnjevati s preučevanjem narave.

Z likovnim ustvarjanjem otrok osvaja prostor. Na različne načine poizkuša obvladati prostor in njegove dimenzije, z modeliranjem pa spoznava tretjo dimenzijo. Vsem likovnim panogam je skupen prostorski problem. V takem ali drugačnem likovnem delu se s prostorom srečuje vsak učenec. Najpogosteje učenec riše ali slika

Center za korekcijo sluha in govora Maribor, likovni pedagog Liza Vranc

Osnovna šola Gorče Petrova Skopje, likovni pedagog Velko Aleksovski

na dvodimenzionalno podlago in se ob tem dvakrat sreča s prostorom. Prvič, ko razmišlja, kako bo izbrani motiv postavil na risalni list, in drugič, ko hoče prikazati iluzijo prostora v naravi, to je tretjo dimenzijo na dvodimenzionalnem listu papirja. Po načinu, kako otroci zmorejo ali ne zmorejo prikazati iluzijo prostora, lahko izberemo dve skrajni nasprotni si skupini učencev:

Nekateri učenci rišejo in slikajo na ploskovit in dekorativen način tudi v času pubertete. Perspektive preprosto ne morejo dojeti, čeprav so to običajno intelektualno zelo sposobni učenci. Drugi učenci pa poskušajo samoiniciativno perspektivno risati že v nižjih razredih osnovne šole. Največ otrok pa je med tema dvema skrajnostma. Ne moremo trditi, da imajo tisti s prostorskimi predstavami kakšne prednosti pred temi, ki delajo ploskovito ali obratno, saj imajo umetniška dela, ki so narejena ploskovito, in taka, ki upoštevajo perspektivo, enako veliko umetniško vrednost. Razlike pri dojetju prostora pri učencih pa so velikega pomena tudi pri poklicnem usmerjanju. To, kar likovni pedagog ugotavljamo pri svojem vsakodnevnem delu, preverjajo psihologi s testiranjem. Velikega pomena za poklicno usmerjanje je individualni način uporabe črte in barve, sposobnost koncentracije, učenčev čustveni svet in v veliki meri tudi odnos do dela.

Naj povzamem. Likovni pouk mora naučiti učence nekaj najpogosteje rabljenih risarskih, slikarskih in drugih likovno oblikovalnih tehnik. Naučiti jih mora abecede likovnega ustvarjanja in pri tem krepiti občutek, da likovne zakonitosti izhajajo iz narave in človeka, ki je del narave. Nič ni tujega ali na silo izmišljenega. Če dobro prisluhnejo sebi in svojemu občutku za lepoto, se ne morejo zmotiti. Pri tem je najpomembnejše razviti otroško ustvarjalnost tako, da bo otrok tudi kasneje, ko bo odrasel človek, znal biti ustvarjal in ne bo v njem le želja, da bi se rešil vsakdanjosti, ampak se bo znal lotiti marsičesa. Otroku je treba vcepiti v zavest, da lahko

tudi velika umetnina. Je lahko dekorativno delo, lep odnos dveh materialov, zanimivo zaporedje likovnih elementov, originalen senčnik ali po lastni zamisli skvačkana stenska tapiserija ali po lastni zamisli poslikana bluza ali ruta in mnogo drugega. Zavest, da si nekaj ustvaril drugačnega, kakor drugi ljudje, je velika zavest.

Umetniško delo ni le kip, risba, slika, grafika, umetno obrtni izdelek ali arhitektura. Danes poskušamo oblikovati po principih likovnega ustvarjanja mnogo tega, kar nas obdaja: pohištvo, urejanje prostorov, posode, razni aparati, vzorci, igrače, embalaža itd. Naši učenci bodo vplivali kot delavci in kot potrošniki na svoj in na naš skupni likovni standard. Skrb za otroško likovno ustvarjalnost pomeni tudi skrb za dvig likovne kulture nasploh. In vendar še nikoli ni bila likovna vzgoja taka pastorka v predmetniku naših šol kakor je danes. Likovni pedagogi smo se naveličali pripovedovati, da je ena šolska ura, to je petinštideset minut likovne vzgoje na teden v zadnjih dveh razredih osnovne šole nesmisel, kakor tudi to, da je pomanjkljiva svetovalna služba za ta predmet v vsej dobi šolanja, izredno slaba za ta nižji stopnji osnovne šole. Lahko bi tarnali tudi nad kadri in nad materialnimi možnostmi. Pa nima pomena, ker nas nihče ne sliši. Kljub izdelanim učnim smotrom in poudarjenemu pomenu sodobne likovne vzgoje, so – brez kakršnega koli uradnega strokovnega pojasnila – krčili število učnih ur likovne vzgoje v predmetnikih osnovnih in srednjih šol. Ob tem je še vedno izhodiščni smoter naše šole, da v mladem človeku postavlja temelj za harmonično razvito in razgledano osebnost. Do tega ima še vedno pravico v socialistični družbi tako bodoči izobraženec kot bodoči fizični delavec.

2.

Del učnovzgojne likovne problematike je želela pokazati tudi razstava otroških likovnih del v počastitev dneva republike

(Nadaljevanje na naslednji strani)

Osnovna šola Matije Vlačiča Labin, likovni pedagog Emil Bobanović Colić

(Nadaljevanje s prejšnje strani)

v avli nove osnovne šole Simona Jenka v Kranju. Na njej je sodelovalo dvanajst likovnih pedagogov z deli svojih učencev. Razstava je imela namen prikazati različnost in mnogostranost likovno vzgojnega dela v razredu, ki je odvisno od materialnih možnosti in znanja, ljubezni do dela in otrok pri posameznem likovnem pedagogu. En sam likovni pedagog ne more delati z učenci vsega, kar je pokazala razstava, ker mu nobena šola ne more omogočiti takih delovnih pogojev in ker ne more hkrati biti ustvarjalna na tako različnih delovnih področjih. Otrokova ustvarjalnost je odsev učiteljeve ustvarjalnosti. Če likovni pedagog preneha iskati nove motive in nove načine likovnega ustvarjanja, če se zadovolji z znanimi učnovzgojnimi metodami, bodo postali neustvarjalni tudi učenci. Razstava je pokazala dela učencev takih likovnih pedagogov, ki najpogosteje sodelujemo na raznih razpisih in razstavah otroških likovnih del in se s teh srečanj poznamo med seboj. Večina nas sodeluje pri vsakoletnih nagradnih razpisih revije za osnovnošolce, to je Modra lasta iz Zagreba. Razstava je nastala na podlagi medsebojne prijateljske pomoči in sodelovanja med kolegi.

Otroško likovno ustvarjalnost **Makedonije** je z velikimi uspehi prvi razvil in prikazal pokojni Lazo Sofijanov iz Kratova. Bil je izjemno ustvarjalen likovni pedagog, ki je v Makedoniji zaoral ledino. Danes se likovni pedagogi te republike združujejo okrog Vanče Gjorgjevskega. Živahno razvijajo svojo dejavnost. Likovna dela makedonskih otrok pa srečujemo na vseh tovrstnih razstavah. Največkrat sodeluje in največ nagrad dobiva **Velko Aleksovski**, osnovna šola Gorče Petrova v Skopju. Na naši razstavi predstavlja dela svojih učencev predvsem s črno-belimi otroškimi grafikami.

Iz Bijeljine v **Bosni** je poslala na razstavo otroške tapiserije prizadevna likovna pedagoginja **Marica Mičić**. Snov in tehniko dela za likovno vzgojo črpa iz kulturnih in obrtniških tradicij svojega kraja. Ker so zaradi tega otrokom blizu, jih zlahka podoživijo in v okviru možnosti, ki jih omogoča šola, ustvarijo nove kreacije. Odlikuje jih odlična tehnična izvedba.

Srbijo sta zastopala dva likovna pedagoga. **Svetislav Jovanović**, osnovna šola Dositeja Obradoviča iz Niša, je razstavljal otroške grafike. To je uspešen likovnik, ki je s svojimi učenci sodeloval tudi na Groharjevi koloniji v Škofji Loki. Odlična **Bojana Babić**, osnovna šola Momčila Živojnovića v Mladenovcu, pa je razstavljala nekaj risb, slik in grafik. Dela njenih učencev so skrajno nevsiljiva, k čemur pripomorejo majhni formati. Ko si jih pobliže ogledamo, vidimo, da so prave male dragotine. Kljub disciplinirani izvedbi in polni obdelanosti motivov ohranjajo vse, kar je pristno otroško. Zato ni čudno, da otroška dela Bojane Babićeve že več let polnijo razstavne prostore, sama pa je prejela za svoje likovno vzgojno delo okrog sedemdeset priznanj.

Z delovnega področja Centra za likovno vaspitanje dece i omladine **Vojvodine**, ki zelo uspešno in organizacijsko plodno že več let deluje v Novem Sadu, sta sodelovala na razstavi **Njemanja Glavaški**, osnovna šola Mihaila Pupina Veterinik, in **Đerd Boroš**, osnovna šola Jovana Mikića v Subotici. Đerd Boroš stoji v ospredju jugoslovanske likovne pedagogike, ker prinaša vedno nove motive v novih zahtevnih tehnikah. Tako usmerja našo likovno vzgojo in ji daje nove vsebine. Njegova velika zasluga je, da v otroška likovna dela uspešno uvaja praviljnost in domišljajske motive. Posnemajo ga likovni pedagogi po vsej domovini. Za našo razstavo je poslal nekaj odličnih jedkanic, ki jih je verjetno delal pri likovnem krožku. Jedkanica je izredno

zahtevna grafična tehnika. Đerd Boroš pa je znal to tehniko otrokom približati in jih navdušiti zanjo. Njihove jedkanice so male mojstrovine, ki so vzbujale občudovanje obiskovalcev.

S **hrvaškega področja** sta sodelovala na razstavi **Vukoslava Benič**, VIII. osnovna šola Pulj, in **Emil Bobanović Colić**, osnovna šola Matije Vlačiča iz Labina. Motivi, ki jih izbira za delo v razredu Vukoslava Benič, so iz domačega mesta: rozete, portali, mornarji, ladje. Pri svojem pedagoškem delu kaže velik občutek za pravo mero. Cele narave ni mogoče posneti, lahko pa povzamemo njen majhen delček in ga likovno obdelamo. Motiv postane jasen in likovna zakonitost prisotna. Take so njene lepljenke, njeni storži pinj. Razstavljena dela so bila izvedena v raznih tehnikah in materialih. Barvni tisk njenih učencev so zanimivi zaradi manj znanih barvnih odnosov. V delih učencev likovnega pedagoga Emila Bobanovića Colića je združena globoka predanost in ljubezen učitelja in učencev do Istre in do rodnega mesta. Razstavljena dela, ki so večbarvni tiski, se odlikujejo po izjemni likovni in tehnični dovršenosti, po izjemnem mentorjevem občutku za lepoto, po pristnosti in izhajanju iz izročila. Zaradi vsega tega so ta dela pravo likovno sporočilo o kraju, kjer so nastajala, so male umetnine.

Iz osnovne šole v **Rogaški Slatini** nam je posredovala dela svojih učencev likovna pedagoginja **Dana Kočica**. Razstavljene so bili keramični krožniki in velika keramična plošča, ki je predstavljala razred. Tovarišica Kočica je slikarka in keramičarka. Svoje bogate delovne izkušnje nesebično posreduje učencem pri likovnem krožku. Stilizirani motivi, ki se izražajo v jasnih ploskvah, za naše šole novo področje likovnega udejstvovanja in visoka kvalitetna raven razstavljenih del so vzbujala občudovanje.

Liza Vranc poučuje likovno vzgojo v Centru za korekcijo sluha in govora v **Mariboru**. Ker so njeni učenci telesno prizadeti, je pri njenem delu v razredu najpogosteje v ospredju psihološki učni smoter, krepitev samozavesti učencev, krepitev vere vase. Zato je njeno delo pomembnejše kot običajno likovno vzgojno delo v razredu. Za razstavo nam je poslala deset del, od katerih izstopajo barvni tiski in prskanice. V vseh razstavljenih delih pa je čutiti poslanstvo, ki ga opravlja Liza Vrančeva kot likovni pedagog na tej šoli.

Na razstavi sva sodelovali z deli svojih učencev tudi obe likovnici osnovne šole Simona Jenka iz Kranja. Razstavili sva predvsem slike, ker so bile te v pošiljkah ostalih pedagogov slabše zastopane. Meta Bergantova je mlada kolegica, ki se šele poizkuša v razredu. Odlikuje jo jasno in neobremenjeno gledanje na motiv in solidna izvedba. Kljub skromnim delovnim izkušnjam so se dela njenih učencev lepo vključila med dela učencev starejših in bolj izkušenih likovnih pedagogov. Razstava je bila dostojna počastitev dneva republike in lepo likovno doživetje za učence in delovni kolektiv šole Simona Jenka kakor tudi za obiskovalce. Gotovo bo pripomogla k živahnemu likovno vzgojnemu utripu celotne šole.

Viri:

Alenka Gerlovič: O namenu likovnega pouka na osemletni obvezni šoli. *Sodobna pedagogika* 1956, št. 5-6.

Dr. Vera Smiljanić Čolanović: Psihološke pretpostavke likovnog vaspitanja. V knjigi *Likovno vaspitanje danas*, Kulturni centar-Novi Sad, 1971.

Johannes Itten: *Umetnost boje*. Umetnička akademija u Beogradu, 1973.

Osnovna šola Rogaska Slatina, likovni pedagog Dana Kočica

Marko Hudnik

R. & J.

Navodilo za happening

Kaže, da je tehnično osebje podleglo nekakšnim zunanjim vplivom. Kaj je na stvari, se bo mogoče razjasnilo kasneje. Medtem ko luči v dvorani še gorijo, so vzdignili zavese. Vidimo jih, kako v ozadju pripravljajo kulise za nekakšno starinsko igro. Vmes se sprehaja nekaj igralcev, ki bojo pozneje nastopili. Zdaj niti ne kažejo tega videza. Mogoče je vse skupaj samo nekakšen nesporazum? Mogoče smo prišli v gledališče po pomoti?

Vendar: takoj za rampo je stojalo z

napisom **R. et J.** Podobni lepaki so bili zadnji teden povsod po mestu. To je bilo tisto, kar nas je ta večer privabilo semkaj. Vznemirjeni smo pa le. Nekateri med nami si dajejo duška z nesramnimi ali boječimi medklici, vmes mogoče posreduje biljeter. Zazdelo se nam je, da vpije na nas, pa ne: mož le skuša opozoriti na 'fisto na odru.

Znan član ansambla, recimo mu kar **frajer**, postopa po odru in se spotakne ob prej omenjeni napis.

FRAJER: Er in Je? Aaa and Džej? Kako bi se to bralo, kaj? (Zdrzne se, očitno vidi pred seboj nekaj, česar nam ni dano videti. Umika se z odra, beži pred velikansko nevidno roko, ki ga grozi ujeti – ali pa morda le pred snopi čudnih žarkov?) Ne boste me.

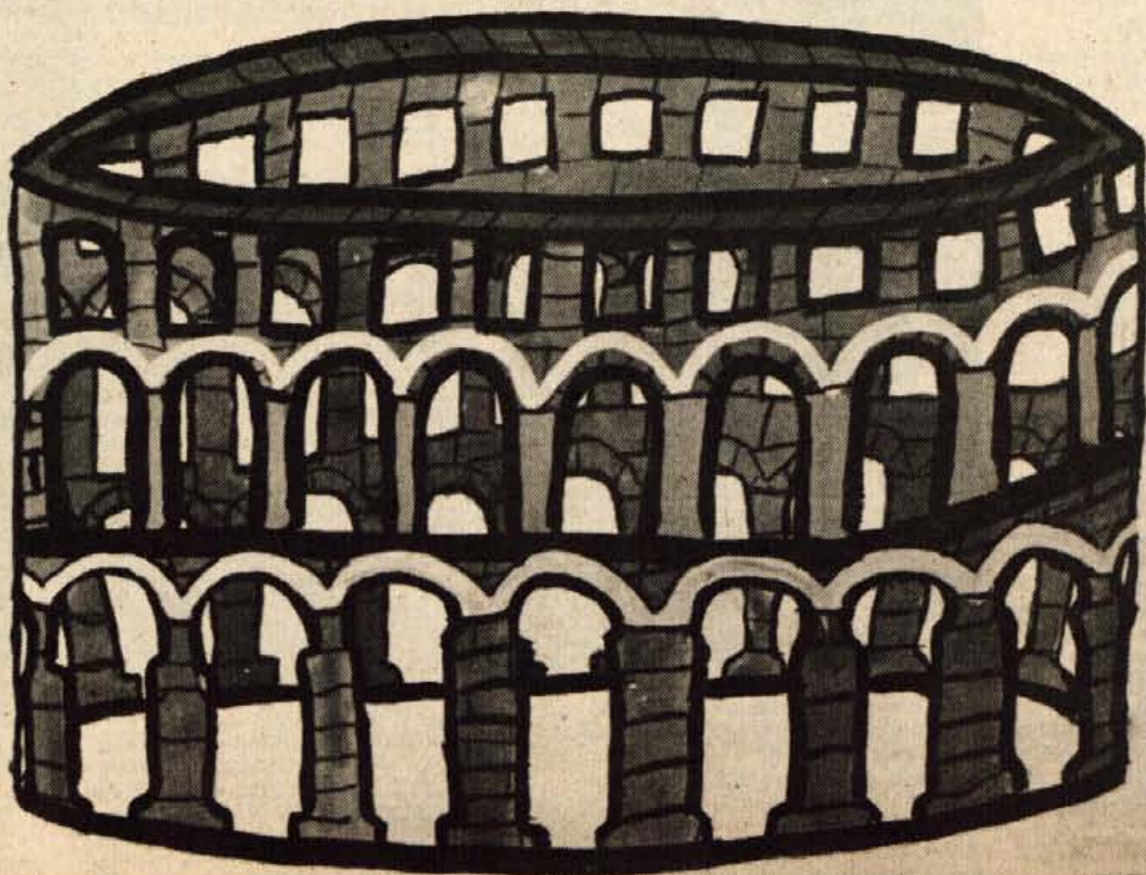
Z odra se umika tudi drugo osebje. Nekatero odriva nevidna sila ali morda strah pred njo, drugi so preprosto zginili. Luči ugašajo. Nekdo zelo slišno vklopi zvočnike. Brnenje, manjše zvočne motnjave. Vmes nenaravno in tuje zazveni smeh v nekem glasu, ki bi mu morali šele nadeti ime: to ni eden izmed znanih človeških glasov. Sledi štetje, kot je to v navadi pri preskušanju mikrofонов. Ko bo avditorij že čisto zatemnjen, bomo zaslišali glas znanega igralca NN. No, to je zdaj ta hip. Le to še povejmo, da so žarometi usmerjeni pod strop, ko da tam iščejo oziroma fiksirajo nočno letalo (zrakoplov, ki lebdi nekje zgoraj v temi).

GLAS NN: Torej. Prevezli smo pokrovi-teljstvo nad to predstavo. Nič, gre samo za majčken preizkus, pardon, poskus. To smo torej mi tam zgoraj na koordinatah nič nič tri, osemsto osemindvajset. Žal nas ne morete videti. Samo nič panike. Nikomur se ne bo skrivil niti las na glavi, saj se temu tako reče? Nikomur v dvorani. Po pred-stavi greste vsi lepo na svoje domove, k svojim angelčkom, k svojim muckam, saj se tako reče, ne? Kamor bojo pač koga ponesle noge – za nos? Za nosom? Tako, tako. (Nekomu »tam zgoraj«.) Zdi se, da slabo ponavljam, ampak, kaj hočete? Se-veda, seveda.

Zadaj v dvorani se nekaj dogaja. Prerivanje in koraki, nekdo se je verjetno odločil za odhod.

GLAS NN: Za zdaj bi vas mogoče prosil, da ve-čaja ne bi pretirano uporabljali. Sicer

(Nadaljevanje na naslednji strani)

pa se mi zdi... sicer pa se zdi, da se tam zadaj nekaj premika. Je to mišljeno tako, bolj demonstrativno? Prosim! (GLAS počaka, da se poležejo krčeviti popadki smeha, ki so se drug za drugim sprožili nekje v sprednjem koncu dvorane.) Vsakogar, ki bo hotel predčasno ven, bomo seveda poprosili za osebno izkaznico. Za legitimacijo, ne res. Nič, nič, samo zaradi evidence. (Tudi mi zaznamo, da so mu ta hip nekaj prišepnili.) Ja. Ja. Iz zdravstvenih razlogov. Osebe, ki bi prepogosto odhajale ven, bomo poprosili, naj do konca predstave počakajo tam zadaj. Provizorična ambulanta, kajpak. (Nenadoma začne govoriti v prijetnem, kramljajočem, pristrčnem tonu.) Izhod ven na cesto ta hip še ne bi bil zaželen, to vam že moram povedati. Ne da bi vas tu kdo hotel zadrževati, pa saj niste kupili kart zato, da b. zdaj šli domov, — vsekakor bi bilo malce nerodno, če bi se tako zgodaj vsulo na cesto toliko ljudi, saj me razumete, ura še ni prava. V mestu bi lahko čisto po nepotrebnem prišlo do panike. Ja kaj bi pa rekli sosedu, ki bi vas čakal na dvorišču? Kaj da se tukaj dogaja? Marsovci? Kakšni marsovci? Mislite tiste s tipalkami, z velikanskimi glavami, z vesoljskimi čeladami? Mehkužci s skafandri? Saj sploh še ničesar ne veste: ne kdo ne kaj... in sploh...

Tako na kratko mi sploh ni mogoče... Sčasom se bo kajpak vse razjasnilo.

Tako. Mogoče se sprašujete, čemu vse to? Kakšni so naši nameni? Torej lepo. Tamle zgoraj so oblaki, nad oblaki je NLP, v njem sedijo možje... Ne verjamete?

Torej, vse, kar se zdaj tu dogaja, to vam lahko zagotovim, je čisto eksperimentalne narave. Če sem to zdaj majčkemo nerodno povedal... To je, kot rečeno, majčken eksperiment, poskus, ja, poskus, mi vsi tukaj z mano vred, ja, z mojim glasom vred smo udeleženci v tem majčkenem poskusu in možje zgoraj v vesoljskem vozilu prav tako. Kako sploh veste, da so možje? Ja, po zvočnikih vam je bilo pravkar rečeno, kajpada. Seveda, to je treba verjeti, seveda. Kolikor ni vse skupaj nesporazum.

Tu so, to moram še povedati, tu so še določene težave v komunikaciji, določene težave v prenašanju misli. Ne zavoljo daljave. Saj to je tudi bistvo in namen poskusa — rado bi se zvedelo, kakšne so kaj možnosti za medsebojno miselno... in sploh čustveno... emocionalno, ja, za emocionalno prilagoditev. Med nami in njimi tam zgoraj. Saj v tem grmu tiči lisica. Ampak mi jo bomo že odkrili, kajne. Kaj? Zajec? Zajec, vsekakor. Torej sprašujete me, kje smo vzeli to znanje? Kako to, da lahko z vami spregovorimo v vašem lokalnem jeziku? Saj v tem tiči zajec: mi tega jezika sploh še nismo povsem osvojili, niti to nam ni znano, kako se ta vaš sistem za izmenjavo misli imenuje. To, kar zdaj ta hip poslušate, ne prihaja iz naših ust. Saj to se je uganilo samo, kajne? Bistro, bistro. Glavno je, da veste, da smo to mi. Sposodili smo si glas, se pravi govorilni organ enega izmed spoštovanih občanov vašega mesta, bodimo čisto precizni, glas gledališkega igralca tovariša NN, člana ansambla tega hrama... hrama... posvečene umetnosti. Na neki način, tega vam ne moremo tako na kratko razložiti, na neki izredno fin, izredno mehek, tako... soft način mu posredujemo, kaj naj vam prenese naprej. Daljava pri tem ni pomembna. Tehnike zdaj ne bi... Ampak, če ste že tako radovedni! Saj veste, telepatije in te stvari. Dovolj! Dovolj!

Ne bo odveč, če zveste, da je tovariš NN zdajle v globokem transu. Po glasu tega mogoče niti niste začutili. Kajne, tovariš NN? Zdajle govorite samemu sebi skozi

lastna usta, zabavno, kajne? Spregovorite no kaj v svojem imenu, recite no kaj občinstvu!

(Neartikulirani glasovi, mrmranje. To govori nekdo, ki je v globoki narkozi! Zvočniki to še predimenzionirajo. Sledi izvorni smeh »tistih zgoraj«: povsem različen od našega, vendar ga je mogoče prepoznati kot smeh. Vmes kratek pogovor v njihovem cvrkutajočem elektronskem jeziku.)

NN (ki spet govori po diktatu): To bi bilo torej za uvod. Lahko bi dodali le še —

GLAS IZ OBCINSTVA: Vraga, saj to sploh ni NN! On se že ne bi pustil tako izkoristiti!

DRUGI GLAS: Je to sploh glas NN?

HISTERIČNI ŽENSKI GLAS: Si to ti, NN? (Mogoče ga pokliče kar z domačo obliko njegovega pravega imena, na primer Slavc ali Franci.)

GLAS NN: Ne verjamete, da je to on? Ne verjamete, da je to glas igralca NN?

(Hiter in razburjen pogovor v elektronskem jeziku.)

GLAS NN: Prav. Tako torej. Pričakovali smo ta dvom. V bistvu je sicer vseeno, ali je pred vami NN ali kdo drug, pa vendar... Lepo. Lepo, da smo tako odkritosrčni. Tako nam bo šlo veliko laže, tako nam bo šlo veliko bolj od ust. — Samo trenutek.

(Žarometi, ki so bili doslej usmerjeni, kot rečeno, nekam pod strop, osvetlijo zdaj, recimo, desno stran odra. Nekoliko začudeni se zavemo, da tam zares sedi NN s kožo in kostmi: tisto prejle je bil zares njegov glas. Njegova drža niti ne kaže, da bi bil mož zares v transu. Vidimo pa tudi nekaj podrobnosti, ki nam do neke mere pojasnjujejo to situacijo: govorilnik mikrofona pod

brado NN, pa slušalke — le čemu, če ga od zgoraj vendar miselno usmerjajo — na njegovih ušesih. Tisti med nami, ki so bolj psihološko usmerjeni, postanejo pozorni na »zgubljeni pogled NN.« To pa še ni vse. V ozadju odra se pojavijo nekakšne jaslice. Pravzaprav je to prizorišče za igro, ki je bila napovedana za noč. Nismo se zmotili, R. et J., to je dejansko Romeo in Julija, to, kar zdajle vidimo, je najbrž znameniti »balkonski prizor iz te igre. Kar na začetku? Pa saj gre za nekakšno eksperimentalno uprizoritev. Ob dokaj slabi razsvetljavi se nam dozdeva, da ljubimca odpirata usta, vendar ju ni mogoče slišati. Sicer pa smo vse preveč prevzeti od dogajanja v ospredju, tu pa se dogaja, kako bi temu rekli, politika. Le R. in J. sta popolnoma gluha in slepa za to našo stvarnost; ali pa se le pretvarjata? Ne, njuna odmaknjenost je le preveč prepričljiva, to bi presegalo vsakogaršnje igralske zmožnosti. Omeniti pa moramo tudi znamenitega mojstra pantomime — to ni tisti s Kube, ampak naše gore list — ki se je prav tako znašel na odru. Zdaj na začetku je njegova vloga v tem, da kot nekakšen klovn z gestami parodira govorenje NN. V tem početju je nekaj čitalniško zgubljenega, zato mogoče ni napak, če damo njegovi vlogi začasno delovno ime OSTARELI KLOVN.

NN: Tako. Tako torej. (Razorožujoč smeh, ki naj pomeni: torej vidite, to sem jaz, NN: o tem zdaj ne bi več zgubljal besed.) Tu smo konec koncev zato, da sodelujemo. Jaz — in oni tam zgoraj — in seveda vi. Brez vas nikoli ne bi mogli

Osnovna šola Mirka Filipoviča Bijeljina, likovni pedagog Marica Mičič

speljati tega poskusa. Disciplinirana publika ste, kajne? Se morda motim? Ne? Lahko bi vam zaupal še nekaj. Seveda. Končno smo tu tudi zato, no, vi ste tukaj končno zato, da se re-kre-irate.

Nekdo iz občinstva precej profesionalno zakikirika. Sliši se kot nekakšen odmev tistega »rekre-irate«.

NN: Prosim. Morda se tudi motim. Ta oseba tam zadaj – pa ja ni to reprezentativni vzorec? Tovariš, očitno zelo dobro obvladate svojo večino, takoj nam je postalo jasno, da niste priplavali po kakšni vodeni juhci, saj se temu tako reče, kajne? Torej, če bi se radi prijavili za nastop mladih talentov, sprejemna avdiocija bo v četrtek in tako dalje in tako naprej, izvolite si prebrati v dnevnem časopisu. Zdajle pa bi vas vprašal tole: se zares čutite poklicanega, da ta hip izražate splošno razpoloženje, se pravi razpoloženje občinstva v tej dvorani?

(— — —)

Torej molk. Vseeno, da enkrat za vselej razčistimo te reči. To se da urediti tudi po demokratični poti. Tako. Po demokratični poti. Je tu mogoče še kdo – razen mladega tovariša, ki se tako rad producira – je tu še kdo razen njega za to, da se tu poslušate petelinje petje? Če je kdo tak, naj prosim dvigne roko. Nihče? Tako; hvala. Je kdo za to, da nadaljujemo ta poskus? Vsi, tako, hvala. Se je kdo zdržal, nihče, hvala. Torej ugotavljam, da smo vsi prisotni za nadaljevanje poskusa. Hvala za zaupanje.

MOŽAKAR (trenutno je to še neznani glas iz občinstva, vendar glede na to, da ga bomo imeli čast v kratkem videti, ga znamujemo že kar zdaj z naključno nalepko, ki do neke mere ustrezno označuje njegov habitus): Jaz –

NN: Prosim?

MOŽAKAR (vidimo ga, kako se v siju žarometov preriva iz vrste): Jaz bi tudi dal nekaj na glasovanje.

NN: Prosim, prosim, samo ne zavlačujmo.

MOŽAKAR: Kaj, ko bi v program, hotel sem reči, kaj, ko bi v poskus vključili tudi striptiz.

NN: Kako, prosim?

MOŽAKAR: Striptiz. Striptiz sem rekel.

NN: Zaradi mene. Je kdo za predlog... Je kdo za predlog tegale tovariša... Tovariš, vas smem vprašati, kako se pišete? Kako? Ne razumem vas dobro, bi hoteli prosim ponoviti? Ničesar ne razumem. Sicer pa, kakšen striptiz bi hoteli?

MOŽAKAR: Dame. (Precej hripavo.) Starejše dame –

NN: Razumem. Dajmo to na glasovanje. Torej, je tu kdo za to, da bi starejše dame –

MOŽAKAR: Starejše dame... samo starejše dame bi imele mogoče kaj proti –

NN: Dajem torej na glasovanje, ne glede na to, kako absurden je ta predlog. Striptiz naj bi plesale starejše dame! Starejše dame, ste slišali! Če je kdo za to, naj vzdigne roko, nihče, hvala, če je kdo proti, vsi, tako, hvala, se je kdo zdržal, nihče, hvala. Ugotavljam, da je bil predlog tovariša Hrrm Hrrm soglasno zavržen.

MOŽAKAR: Hotel sem le reči, da bi taki predstavi le starejše dame nasprotovale!

Iz zvočnikov se razleže čuden, enakomerno zavijajoč zvok in zadušni zadnje Možakarjeve besede. Ta zvok ga, skupaj z žarometi, ki ga čedalje bolj vsiljivo fiksirajo, prisili k molku. Možakar se torej umakne na svoj sedež. Ostareli klovn pa za hrbtno NN v pantomimi opeva Možakarjev poraz.

NN: Nekateri med nami...

Lahko bi se sicer mirno zdržali moralne sodbe. Ampak nekateri med nami... Sprašujem se tudi, ali je pri tako očitno nemoralnih predlogih demokratični postopek sploh na mestu. Sicer pa... Zakaj se ne bi povedalo jasno in razločno: vsakomur je treba dati možnost... hm... priložnost, da se izkašlja. Vsakomur je treba tudi omogočiti, da se lahko ob pravem času umakne. Namreč, ko sprevidi svojo zмотo. Kajne, tovariš Hrrm Hrrm? Le pogumno? Kaj? Kar priznajte, da ste ga s svojim predlogom malce polomili. Starejše dame, kaj? Ampak čemu se ne usedete, tovariš Hrrm? Kaj? So vam zasedli prostor? Medtem ko ste vi povedali svoj demokratični predlog, hočem reči svoj absurden predlog, pa brez zamere, medtem ko ste vi čisto demokratično povedali svoj absurden predlog, vam je nekdo zasedel prostor. Pogovorite se z biljeterjem. Prijazen možakar je, rad pomaga, komur pomaga: hočem reči, na voljo je vsakomur. Kdor je le v stiski... s prostorom, stolčki in tako naprej. Hm. Tako. Tako.

Po Možakarjevi krivdi je nastalo v prvih vrstah nekakšno prerivanje.

NN: Torej, če že ne gre drugače. Tovarišija! Prosim vas! Mislil sem, da bomo to uredili na miren način. Sicer pa še vedno... (Trenutek negotovosti: zdi se, ko da NN čaka na navdih.) Tovarišija, kaj če bi... Žal mi je: ampak zdi se, da ne bo šlo drugače. Če tovariš... tovariš predlagalec absurdnih predlogov... Ja, ja, vi, tovariš predlagalec predlogov! (Mu šaljivo žuga s prstom.) Če tovariš ne bo odnehal... Vidim, ne bo šlo drugače. Predlagam, da se ti dve vrsti nemudoma izpraznita. Je kdo proti temu predlogu? Nihče? Hvala. Je kdo za? Vsi? Tako. Hvala. Hvala. Se je kdo zdržal? Ne? Predlog je sprejet. Ugotavljam, da je predlog sprejet. Prosil bi občinstvo iz prvih dveh vrst. Tako. Tako. Prosim. Tovariš biljeter, prosim!

Biljeter vodi gledalce iz prvih dveh vrst ob sedežih nazaj in okrog dvorane. Nič hudega, med njimi je precej mladih ljudi, med njimi lahko spoznamo tega ali onega slušatelja AGRFTV. NN še naprej vzklika **prosim** in se z mimiko opravičuje. K rampi stopi Ostareli klovn, vidno razburjen, humanistično zavzet.

OSTARELI KLOVN: Kaj se tu dogaja? Kaj za kriščevo voljo se tu dogaja? (Zdi se, da bo eksplodiral: na svoj tipični sangvinični način pa se v hipu umiri in ubere drugačne strune: zdaj fiksira občinstvo z uničujoče-obtožujočimi pogledi. Njegove oči govorijo: in vi, raja, se ne upate upreti?)

GLAS IZ OBČINSTVA (zelo mlad glas, jasen in predirljiv, čeprav je hkrati nekoliko pritajen)! Kaj? Se naj upremo?

OSTARELI KLOVN: Kako bi rekel. Ne vem. Kakor hočete.

Biljeterji zdaj vodijo nesrečneže iz prvih vrst nazaj na sedeže. Iz ozadja prideta dva igralca, ki sta, podobno kot NN, obremenjena s slušalkami. Tudi sicer je jasno, da sodelujeta s **posadko na nočnem nebu**. Takoj opazita, da se tu dogaja nekaj, kar ni bilo v načrtu: Klovnovo nemo komuniciranje z občinstvom. Skušata se mu neopazno približati od zadaj, zdaj zdaj ga bosta zgrabila za kolenca. Nekateri med nami se vmešajo – kakor otroci v pravljici igri opozarjajo Klovn na nevarnost. Ostareli klovn se obrne, njegovo ogorčenje se povzpne do histeričnega izbruha.

OSTARELI KLOVN: Vi – – Vi – – Vi s temi slušalkami! (Pokaže dolga ušesa.) Vi s temi slušalkami! Vi kreature! Samo dotaknite se ***-a. Samo še za korak se mi

približajte! (Onadva se nekoliko zmedena umakneta.)

NN (ki se za zgoraj opisane dogodke tako rekoč sploh ni zmenil): Ena, dve, tri, štiri, pet. Torej kako? So se mogoče sedeži medtem pomnožili? Smo priče novemu čudežu? Kako, sedite v redu, tovariš Hrrm? Zdaj je torej naenkrat dovolj sedežev? Domnevam, da se je ta vrsta na čudežen način podaljšala za en sedež. Ali pa je medtem nekoga pobrala noč, kaj pravite? Še dobro, da ni pobralo tovariša predlagalca. To bi bil zanj dober poduk.

GLAS IZ DVORANE: Dosti je tega sranja. Prišli smo gledat igro.

Poskus dvo- ali triglasnega skandinava: Ro-me-o, Ju-li-ja, Ro-me-o, Ju-li-ja, ki pa klavrno zamre.

NN: Pazite, kaj vam bom zdaj rekel. Vzemite si k srcu. Roko na srce – saj se tako reče – torej, roko na srce, govorim vam v imenu višje civilizacije. (Nekoliko spremenjeno, s precej nenaravno izgovorjavo): Mi smo dobri. Mi delujemo v vašem interesu. Mi upošteevamo vaše potrebe in vašo hotenja. Torej ni razloga, da se igra (tu pokaže proti jaslicam z Romeom in Julijo) – ne bi nadaljevala.

Samo trenutek. (Žarometi so usmerjeni v blede obraz NN, nadel si je nepredirno grimaso, hkrati pa se nam dozdeva, da nam mož mežika z desnim očesom.) Samo trenutek še, prosim. Želim, da ste si popolnoma na jasnem: Naša največja želja je, da se igra Romeo in Julija nemoteno nadaljuje. (Obmolkne, reflektorji so slejkoprej uperjeni vanj, po dvorani se širi vsiljiv šepet: Desno oko! Glejte njegovo desno oko! Glej ga, kako nam mežika!)

Mežikanje NN se je v resnici dogajalo, tendence, ki naj bi se za tem skrivala, pa kajpak ni mogoče dokazati. Mogoče je mož trzal z večo zaradi premočne svetlobe. Zdaj se val svetlobe pomakne proti ozadju odra. NN torej obsedi v poltemi, Romeo in Julija sta zdaj bolj osvetljena in s tem tudi njuna igra nekoliko oživi. Nema je, slejkoprej nema in za naš okus malo preveč eksaltirana. O tej produkciji bi si lahko mislili to ali ono, vendar nam nekatere okoliščine ne dovoljujejo, da bi se zbrali. Namreč – **okupator** je na akustični ravni še vedno prisoten. Po šumih, ki prihajajo iz zvočnikov, lahko sklepamo, da se »v etru« razvija velikanška debata, mogoče med posadko in bazo, mogoče med dvema posadkama, kaj vemo. Šumi, prasketanje, cviljenje, cvrkutajoči marsovski jezik. Nekoliko raztreseno opazujemo ljubimca iz Verone, hkrati pa nas obhajajo čudne misli. Očitno **njim**, posadki na nočnem nebu, ne gre vse po maslu. Na dlani je, da je prišlo do spodrseljave: na primer, kako to, da so pozabili izklopiti zvezo z zvočniki tu v dvorani? Tako smo vendar nehoti priče njihovih notranjih sporov. Jezika sicer ne razumemo, pa vendarle... Zdaj bi lahko komu med nami prišlo na misel, da bi se poživžgal na vstopnico in jo pobrisal domov. Čemu tega ne storimo, ko pa vidimo, da se je pravkar še NN po francosko umaknil z odra? In ko razen nas le še Ostareli klovn zamaknjeno strmi v velika ljubimca? Za to pač ne bomo iskali razlag. Smo pač hipnotizirani ali kaj. V poštev prihaja tudi kak nenavaden magični predmet, ki so ga NN in njegovi izpostavili nekje v dvorani kot znamenje naše ubogljivosti?

Avtor je z dramo sodeloval na razpisu ob 100-letnici Cankarjevega rojstva.

Benjamin Gracer

Šest pesmi

Benjamin Gracer (roj. 23. 2. 1942 v Celovcu, zdaj: Osnovna šola, Kranjska gora) je zapisal: kjerkoli že sem (in karkoli počnem –) sem v hipu nadomestljiv. Ti verzi hočejo dopovedati, da hoče biti pesnik stran od literarnega naftalina in romantizma, ki se rad inegrira v slovensko izpoved. Dalje pesnik zatrjuje: jaz vem (kaj je pesem). Če si ogledamo še nekaj subjektov iz iste teksture – cvetlice vedo, ti veš, jaz vem, se znajdemo v intimističnem standardu. Stran od nadomestljivosti.

Nisem nedotakljiv je iz Gracerjeve teksture razvidno kot program. Kot nihanje med angažmajem in intimo, za tega gorenskega pesnika tolikanj značilno nihanje med objektivnim in subjektivnim smo že omenjali, ob izidu njegove druge zbirke, naslovljene V mraku. Takrat smo to omenili zaradi kvalitetnega razkola med obema izraznima možnostma oz. vsebinama, zdaj nas pesnik preseneti, obe možnosti je namreč poglobil, in kjer pride do zlitja, beremo tekst kot izpoved, ki je analogen tako socialnemu kot sentenčnemu glasu. Z veseljem zapišemo, da je Gracer našel svojo pot. Iz vsakdanjih vedenjskih modelov ustvari pesem, kar ni malo. Drobne stvari naredi velike, velike pa izravna v horizontalo. Se pravi: po svoje kreira svet. Njegova meditacija se tako glasi kot zahteva ali obtožba, obe vsebini sta pa daleč od resignacije. In tudi zaradi volje, ki jo izpoveduje, in zaupanja, ki ga deli, njegovo poezijo lahko sprejemamo in priznavamo.

Valentin Cundrič

Pravljica

NEKOČ

sem poznal mladeniča
ki je hotel imeti svojo
DUŠO IN PAMET

... in nekega dne
temnega dne ...
(ko mu ni preostalo drugega)
se je zatekel na obalo
in počakal:

da mu je
BRADA POGNALA V ZEMLJO
da so se mu
LASJE OVILI OKROG SKAL

Potem ga je
ZALILO MORJE ...

Človek ne jezi se ... spominu neke duhovnosti

zaznamovali so
belo kocko
s črnimi pikami:
jo kotalili
in obračali
obračali
in kotalili –
pa nihče ni zmagal

metali so jo:
v tla
v strop
v stene –
pa nihče ni zmagal

počasi so se ji
otolkla
in zaokrožila
oglišča z robovi
odtrgale so jo od tal
sile med svetovi

in postala je
zvezda v nekem
sončnem sistemu

Šolske razlage

Točke so znamenja:
začetkov ali koncev
rojstev ali smrti
prihodov ali odhodov ...

Točke so glave
na mušici puške
Rane na prestreljenem telesu
Kriki v globinah groze

Točke so dinarji mojega kruha:
sramotno izčvekane
v dolgih urah
izgubljenega časa

Točke so solze na katedru
med cvetjem vaše ljubezni
ob našem slovesu ...

Eksplodzija

Se spominjate
tiste eksplozije:
bilo je ...
no saj ni pomembno
(dogaja se tako ali tako
vse ob svojem času)
Vrglo nas je v zrak
(popolnoma normalno)
in telebali smo na tla
da je zemlja pela
otožno pesem
izgubljenih kmetov –
in se je slišalo
ko se je raztreščil
ljudski mozeg ...

lahko bi verjeli v čudeže
(četudi so bedaki slavili
Pirovo zmago pridobitništva)
škropili svojo srčno kri
po asfaltiranih njivah
filtrirali zrak
skozi umetna pljuča
postavili diagnozo
notranji rezklenjenosti –
brez simpozijev
o napredku in človeku

lahko bi ...
lahko bi komu
zavili vrat
za zvončkljanje po toči

Rože in pesem
mami, 1976
ko smo odšli
otroci
so ti ostale
za nami:
rože
bolezen
in upanje ...

pod tvojimi
božajočimi rokami
se odpirajo zdaj
najlepši cvetovi
kakor pravljčni svetovi ...
cvetlice vedo
kaj je ljubezen

nikdar ne bom napisal
tako lepe pesmi
kot je lep
tvoj šopek
na moji mizi ...
ti veš
kaj je lepota

vsak dan
nam je podarjen
da bi videli
in doumeli čudež
sončnega stvarstva
preden nas zmeljejo
v prah čeljusti
noči in zemlje ...
jaz vem
kaj je pesem

telo nas izda
človek se zastrupi s človekom
samo lepota preživi (oba!)
in se naseli
v gnezda novih upov ...

O mama – zakaj ne morem
dokončati te pesmi!!!!

Atom slovenski pesnici ...

1.
Rezget kobil
drget bleščečih zadnjic
oslovska vdanost
v rimski dan:
s pohoto oslepljenih konj ...

Odkrit je star atom prvine
ki vse ognje zemlje
v zemlji zaduši
sanje vdimi
in bogove v norce spremeni

2.
O da vsaj enega poznam
med nami
ki je iz njega:
izstreljen
preklet
zaznamovan ...
da v pesmih
za pogrebom ljudstva hodi
da noč med zvezdami prekroka:
da lahko kot dobra vila
v lepe Vide mrtvi dom
pravljice prinaša za otroke

... da vsaj enega poznam
ki mu moj sinek
še pred spanjem
misli v sanje tke:
da je zdaj Hrček
in zdaj Smrček –
dokler mu trudnost
očke ne zapre ...

Stanko Šimenc

Ivan Ribič – novelist, romanopisec in filmski scenarist

Nedavno, tik pred praznikom republike, smo gledali televizijsko oddajo »V živos«, ki naj bi nam ob zaključku celjskega filmskega tedna v neposredni razpravi s filmskimi delavci, kritiki in družbenopolitičnimi delavci odprla pogled v problematiko slovenske filmske proizvodnje. Med gosti oddaje je bil tudi Ivan Ribič, ki je od vseh slovenskih pisateljev doslej napisal največ filmskih scenarijev, ali vsaj največ takšnih, da so po njih mogli s pridom pa tudi z uspehom realizirati celovečerne filme. Zato smo upravičeno pričakovali, da bomo o filmskem scenariju – kot osnovi vsakega filma in kot o posebni literarni zvrsti – zvedeli kar največ, in to tako rekoč iz prve roke, kot pravimo. Žal pa se je vodstvo oddaje poglobljeno razpravi o filmskem scenariju kratko malo ognilo, čeprav je prav Ivan Ribič odločno našel to osnovno vprašanje vsake, ne le morda samo slovenske filmske proizvodnje. Da bi o problemih filmskega scenarija in sploh deleža slovenskega pisatelja v našem filmu zvedeli kaj več, smo obiskali Ivana Ribiča na njegovem domu na Bledu. Rad in zavzeto je odgovarjal na naša vprašanja. Preden pa posredujemo naš pogovor z njim, naj ga vsaj na kratko predstavimo, in sicer malce drugače, kot nam je sicer mogoče pisatelja videti in spoznati iz kritik ali šolskih učbenikov...

Po rodu je Ivan Ribič Ljubljančan, rojen 23. januarja 1920. V Ljubljani se je tudi šolal, maturiral na realni gimnaziji in se vpisal na filozofsko fakulteto, kjer se je 1941. leta vključil v Osvobodilno fronto. Ker je že pred vojno sodeloval v vrsti naprednih revij in bil policiji znan kot levičar, se je moral kmalu umakniti v ilegalno, a so ga Italijani po nesrečnem naključju zajeli v nočni blokadi in ga internirali v koncentracijsko taborišče Gonars, od koder pa se mu je, tudi v taborišču povezanem z organizacijo, posrečilo ob Musolinijevem padcu priti po vnaprej vzpostavljeni zvezi v partizane. Prve vojaško-partizanske izkušnje si nabira v Dolomitskem odredu, ob ustanovitvi Prešernove brigade pa je že politkomisar njenega 3. bataljona, ki je pozneje, v zimi 1943. leta, malone do zadnjega moža vztrajal v legendarnem boju na Pokljuki. Po vrnitvi iz partizanske bolnišnice in po končani oficirski šoli je bil Ivan Ribič, s partizanskim imenom Stojan, imenovan za komandanta Bataljona koroških prostovoljcev, s katerim se je uspel prebiti čez Karavanke, kjer je bil imenovan za komandanta Koroškega odreda. Kot zanimivost in

kot zgodovinsko dejstvo naj omenimo, da so bili bataljoni Koroškega odreda edine partizanske formacije v Evropi, ki so bile oborožene boj z nacizmom na teritoriju samega hitlerjevskega tretjega rajha, čemur so tudi zavezniki pripisovali tako izjemen pomen, da so poslali štabu Koroškega odreda oziroma Koroški grupi odredov svojo vojaško miseljo. S tem pa, za pisatelja morda nekoliko nenavadna pot skozi vojno in revolucijo, še ni bila končana. V začetku 1945. leta namreč prevzame nove vojaške dolžnosti na teritoriju IV. operativne cone, se kot načelnik štaba prebije s štirimi bataljoni čez Sotlo in skozi ustaške postojanke in frontne položaje v Podravsko Slatino, od tam pa prek Madžarske in Pomurja v Maribor... Toliko o Ivanu Ribiču kot vojaku narodnoosvobodilne vojne, da bi nam bila skica o Ivanu Ribiču-pisatelju bližja.

Po osvoboditvi kot oficir še nekaj časa služi v različnih odgovornih položajih v JLA, ko pa se naposled demobilizira, se vrne v svet kulturnega dela in delovanja, kot da je bila vojna samo neogiben intermezzo, življenje pa hoče nadaljevati tam, kjer mu je delo in ustvarjalna stremjenja vojna surovo prekinila: njegov življenjski cilj je bil in ostal ustvarjalno pisateljsko delo. Vendar ga težke povojne razmere silijo, da se še nekaj let ne more povsem posvetiti zgolj pisateljevanju, čeprav deluje na kulturnem in prosvetnem področju. Sprva se zaposli kot operni režiser v SNG Maribor, kjer med drugim, kot je razvidno iz tedanjih gledaliških kritik, z uspehom režira Verdijevo »Traviato« in Puccinijevo »Tosca«, hkrati pa piše roman »Ljudje onkraj reke«. Pozneje preide v prosvetno službo, in sicer kot predavatelj slovenskega jezika, zgodovine in politične ekonomije na Metalurškem tehnikumu na Jesenicah, torej na Gorenjskem, kjer se je tudi ustalil, se naselil in udomil na Bledu, skratka uresničil svoj življenjski cilj – živeti in delati kot svobodni pisatelj. V svet slovenske literature je Ivan Ribič namreč vstopil že zelo zgodaj. Pred vojno je objavjal krajša dela v malone vseh tedanjih naprednih revijah, tako na primer v Srednjemolcu in Slovenski mladini, kot komaj osemnajstletni mladenič pa se je pojavil tudi že v reviji Sodobnost, kjer je rasel ob mentorstvu Frana Albrehta in Ferda Kozaka ter pod močnim vplivom Prežihovega Voranca. Nad temi zgodnjimi Ribičevimi deli, žal, ni popolnega pregleda. Posejana so po predvojnih revijah, ki jih je danes v celoti težko doseči, mnogo tega je bilo med vojno uničeno, med drugim celoten rokopis Ribičevega romana-prvenca z naslovom »Boštjanova mladost«, katerega je 1939. leta objavila Sodobnost; marsikaj pa je objavljati tudi pod različnimi psevdonimi. Po osvoboditvi pa je večina Ribičevih prozaičnih del izšla v knjižni obliki, in to skoraj praviloma v izjemno visokih nakladah, tudi po petdeset in celo osemdeset tisoč in več izvodov. Naj jih nekaj navedemo:

POVESTI Z GORA, STOPINJE V SNEGU, ZGODBA O ZAKLADU, GOZDOVI SO MI POVEDALI, LJUDJE ONKRAJ REKE, KALA in v Delu feljtonski roman ZGODILO SE JE JUTRI. Nekaj krajših novel pa je bilo objavljenih v povojnih revijah Naša sodobnost in Nova Obzorja.

Toda ker nas v tem pogovoru zanima predvsem Ivan Ribič kot filmski scenarist, naj povemo, da se je za film (kot novo izrazno možnost in novo področje pisateljskega dela) začel zanimati zelo zgodaj, saj je svoj prvi filmski scenarij »Orlova stena« napisal že 1953. leta. Zanj je prejel nagrado žirije Triglav filma – realiziral pa filma iz nepojasnih razlogov niso. Sicer pa, na žalost, takšnih pojavov v zgodovini slovenskega filma ne manjka, saj na primer filma po že zdavnaj napisanem scenariju na temo Tavčarjevega romana Visoka kronika tudi še nimamo. Vse kaže, da se je kljub povabljenosti se krizam v slovenski filmski proizvodnji Ivan Ribič slovenskemu filmu zapisal z dušo in telesom, kot pravimo. Če se je mnogo slovenskih pisateljev odločilo za delo pri filmu, je on namreč edini, ki je filmu, se pravi pisanju filmskih

scenarijev, od začetka pa vse do danes ostal zvest. Je trenutno torej eden redkih naših avtorjev, ki se pisano za film in tudi za televizijo posveča poklicno. Sam pravi, da ne ve več, koliko scenarijev je že doslej napisal in da to niti ni pomembno, ker da je narava filma pač takšna, da štejejo samo tista dela, po katerih so bili filmi tudi realizirani. To pa so:

DOLINA MIRU, 1956, režija France Štiglic. Film je bil nagradjen na filmskem festivalu v Cannesu in deležen še vrste drugih pomembnih mednarodnih priznanj ter predvajan ne le v vseh evropskih državah, marveč tudi v ZDA ter v mnogih deželah Azije in Afrike.

KALA, 1958, režija Andrej Hieng in Krešo Golik.

SREČNO, KEKEC, 1963, režija Jože Gale. Scenarij napisan prosto po motivih različnih Vandotovih povesti kot zaključena zgodba o Kekcu in tovaršiji.

NE JOČI, PETER, 1964, režija France Štiglic. Ivan Ribič pa prejel za scenarij nrvišje priznanje filmskega festivala v Pulju, t.j. »Zlato areno« za najboljši filmski scenarij leta.

NEVIDNI BATALJON, 1967, režija Jane Kavčič.

KEKČEVE UKANE, 1968, režija Jože Gale. Scenarij je napisal Ribič po lastni zgodbi in ideji, v kateri pa oživlja like Vandotovih malih junakov iz našega gorskega sveta. Film je bil na beneškem filmskem festivalu nagradjen z odličjem »Beneški lev« kot priznanje mednarodne žirije za najboljši mladinski film.

Leta 1964 se Ivan Ribič pojavi tudi kot televizijski avtor. V njegovi adaptaciji smo gledali prvo serijo o VOS. Medtem ko je scenarije za pet zgodbe TV serije napisal po predlogah A. Marodiča, je scenarij za šesto, z naslovom Zob za zob, pisal po lastni ideji. Ta naša prva TV serija je bila realizirana v šestih epizodah:

OPERACIJA MRM, MILIJONARJI, GOSPOD Z ROŽAMI, TROJKA, ZAJČJA MICKA in ZOB ZA ZOB.

Zanimanje za tovrstna televizijska dela je Ivana Ribiča spodbudilo, da se je še enkrat lotil sorodne tematike, le da je tokrat junake televizijskih filmov postavil v okolje partizanskih brigad in bataljonov. Tudi druga serija VOS je bila realizirana v šestih zgodbah: MED DVEMA OGNJEMA, V MREŽI, IZ OČI V OČI, ENA IN ENA NI TRI, NA SLEDI, INSPEKTOR.

Obe seriji VOS po scenarijih Ivana Ribiča je režiral France Štiglic.

Najbrž je treba omeniti vsaj še nekatere podrobnosti, ki so v neposredni zvezi z avtorskim delom in delovanjem Ivana Ribiča kot filmskega scenarista. Tako je npr. že leta 1960, torej v času, ko je bila naša lastna televizijska dramatika še v povojih, kot štipendist belgijske vlade preučeval prakso in teorijo televizijske scenaristike in režije v ateljih Bruslja in v delovnem drugovanju s francoskimi poklicnimi kolegi. Dve mandatni obdobji zapored pa je bil predstavnik jugoslovanskega združenja filmskih avtorjev v International Writer's Guildu s sedežem v Londonu in Parizu, v letu 1973 pa se je dalj časa mudil na potovanjih po vzhodni Afriki, kamor je bil povabljen v konsultantsko misijo in kot takšen akreditiran pri vladi Republike Kenije. Tam je preučeval možnosti za profesionalno delo na področju filmske scenaristike, ki je tudi za razvoj avtentičnih afriških nacionalnih kinematografij osnovni problem. V tem času je napisal filmsko zgodbo »Mount Kenya v plamenih« in jo dal na razpolago prijateljski afriški deželi oz. njenim mladim filmskim delavcem kot avtorsko izhodišče za njihovo samostojno nadaljnje delo; snov – in to je dotistihmal belemu človeku tako skrivnostno gibanje Mau Mau – pa bo prej ali slej oblikoval v romansirani podobi, kot nam je v pogovoru o svojem »afriškem obdobju« mimogrede omenil.

(Nadaljevanje na naslednji strani)

Našemu sobesedniku smo zastavili nekaj temeljnih vprašanj o problemih filmske scenaristike, posebej še slovenske.

O tem, kaj je filmski scenarij in kakšna njegova funkcija v celotnem filmskem procesu, se pri nas toliko teorizira, da niti ni mogoče z gotovostjo vedeti, ali je scenarij sploh literarna zvrst in kakšen je. Televizijska oddaja V ŽIVO k informaciji o filmskem scenariju, žal, ni prav nič pripomogla. Kako filmski scenarij pojmuje vi kot poklicni filmski avtor?

Scenarij je za film natanko tisto, kar je za gledališče dramski tekst. Filmu daje vsebino, tudi idejo, če hočete, dogajanje razčlenjuje na prizore; osebe, nastopajoče v filmu, govorijo dialoge, ki jih je napisal scenarist. Če imamo torej dramo za literaturo, in kdo je ne, potem seveda ni dilem o tem, ali je tudi filmski scenarij literarno delo. Seveda pa specifično literarno delo, ki vsekoži upošteva izrazne možnosti in izrazna sredstva filma, kot mora dramsko delo upoštevati specifične možnosti in zahteve gledališkega uprizorjanja. V določenem smislu je filmski scenarij v mnogočem celo zahtevnejše delo, kot teatru namenjeni teksti, česar pa seveda ne gre posploševati. Predvsem pa gre upoštevati, da filmski scenarist obravnavano snov dramatično za povsem drugačen medij kot pa je gledališče, zato filmskega scenarija in gledališču namenjenega besedila po sami tehnologiji pisanja ne gre primerjati.

V televizijski oddaji »V živo« je bilo veliko besed o tem, naj bi scenarije pisali teamsko. Kaj sodite o tem vi?

Ne oporekam, da je mogoče oblikovati scenarije tudi s skupinskim delom. Tako v industrializiranih kinematografijah, na primer v ameriški, »producirajo« večino svojih konfekcijskih filmskih izdelkov na tekočem traku. To je filmska proizvodnja za široko porabo. Toda, ali mi lahko poveste za en sam ameriški umetniško vreden in pomemben film, katerega scenarija ne bi napisal le en sam avtor, torej celovita ustvarjalna osebnost? In naposled — si moremo predstavljati dobro poezijo, ki bi je ne napisal iz sebe umetnik, marveč jo »produciralo« nekaj literarnih izvedencev? Ne rečem, tudi takšna poezija bi mogla biti v skladu z literarno teorijo, oblikovno neoporečna, nujno pa prazna, brezosebna, zgolj formalno zadovoljiva. In komu je do takšne poezije? Menim torej, naj bo slovenskemu filmu slejkoprej osnova scenarij, ki nastane iz resnične ustvarjalne in izpovedne nuje našega pisatelja, ker bo le tako celovito delo in le po takšnem delu moremo pričakovati filme, kakršnih si želimo. Za izdelovanje filmov na tekočem traku pa pri nas ni ne možnosti in še manj potrebe, ker je ali naj bi vsaj bil film za nas kulturna in ne potrošniška dobrina, torej sredstvo umetniške izpovedi in ne le tehničnega procesa mehanično delujoče filmske proizvodnje. Zelo »pravilno in strokovno« narejen film (tudi glede same njegove osnove, torej filmskega scenarija) nas bo precej prej pustil hladnega in neprizadetega kot pa film, kateremu je morda po strokovni plati mogoče očitati to ali ono pomanjkljivost, a je nastal iz resnično ustvarjalnega dela in hotenja.

Kakšnih filmov naj bi se po vašem mnenju predvsem lotevala slovenska filmska proizvodnja?

Predvsem in samo slovenskih. Samo tako bomo zadoščevali našim željam in kulturnim potrebam — samo z izrazito slovenskimi filmi bomo mogli biti zanimivi tudi za gledalce v drugih deželah. Francoski ali ameriški gledalec, na primer, vsekakor ne bo mogel kazati zanimanja za naš, po »ameriško ali francosko« narejen

film, ki je torej slovenski samo po pokrajini in jeziku. Naš film ga more zanimati samo tedaj, kadar ni ameriški ali francoski, torej zato, ker je slovenski. Pojem slovenski opredeljujemo torej nacionalno in družbeno. Katerikoli film, ki bo zajemal ali ki zajema naše avtentično, živo življenje, bo nujno ena izmed možnih projekcij našega nacionalnega in družbenega prostora in dogajanja. Samo to pa more pritegniti tako našega kot tujega gledalca. Prepričan sem, da je to zelo preprosta resnica, le da je najbolj preproste stvari pogosto najtežje dovedati.

In kakšnih zvrsti naj bi se po vašem lotevali slovenski filmski delavci?

Vseh. Od družbenokritičnih, če hočete, pa do komedije in tudi filmske burke, zakaj pa ne? Gledalca zabavati, ga nasmejati z umetniško zastavljenim in ne morda le vulgarnim humorjem, je vsekakor ena žlahtnih možnosti in tudi dolžnosti filma. Iz zvrsti ne izvzemam prav nobene. Tudi filmov z utopičnimi temami bi se mogli lotiti, a tudi to — poudarjam — z naših stališč, če naj v utopični film vnesemo nekaj našega, se pravi nekaj novega, pa naj gre za idejno ali vsebinsko plat tovrstnega filma. In prav res ne vem, zakaj bi se kdaj pa kdaj slovenski film ne spustil na področje filmske kriminalke. V mislih seveda nimam kakšnega konfekcijsko izdelanega filma po ameriškem vzorcu, se pravi s kupi trupel in potoki krvi, ker se takšne stvari pri nas preprosto ne dogajajo in ker so umetniško ne le cenene, marveč sploh brez vrednosti. Toda dejstvo je, da je kriminalka ena izmed zvrsti, ki jo je film porajal in ki jo mnogo gledalcev hoče imeti. To pa pomeni tovrstne filme uvažati, kar delamo, ali pa z resnim delom dokazati, da more biti i. t. k. kriminalka tudi precej več, kot le cenena zabava, kolikor je propagiranje same surovosti sploh zabava, seveda. Po mojem mnenju ima kriminalka mnogo možnosti na zanimiv in atraktiven, torej za gledalca privlačen način, povedati o našem življenju stvari, o katerih v drugih zvrsteh ni mogoče govoriti na enako prepričljiv in učinkovit način. Seveda je to treba razumeti samo kot eno izmed mnogih programskih možnosti našega filma in ne morda kot »prioritetno« repertoarno usmeritev. Prav tako je skrajni čas, da bi naše napore usmerili v programiranje otroških in mladinskih filmov, ne da bi pri tem pozabljali, da je mladinski film najpogosteje težje realizirati kot film za odrasle, kot je v praksi komedijo bržčas težje napisati in realizirati kot filmsko dramo. No, a to so že podrobna profesionalna vprašanja, ki širšega kroga najbrž ne morejo zanimati.

Ali ni morda težava v tem, da sicer imamo pisatelje, da pa jih večina za film ne zna pisati?

Ne, v tem sploh ne vidim težave. Kdor želi za film pisati, se bo do potrebnega poklicnega znanja pač moral prigarati, kar pa je osebni problem vsakega posameznika. Problem vidim drugje, v samem odnosu filma kot proizvodnje in filma kot institucije do našega pisatelja, ki mu edini more ustvarjati programske osnove. Slovenska filmska proizvodnja slovenskega pisatelja preprosto ni znala in tudi še danes ne zna ali ne more, kaj pa vem, pritegniti, ga zainteresirati za ustvarjalni proces, v katerem pa je prav njegovo delo nepogrešljivo. Ne smemo namreč prezreti, da pisanje za film zahteva od pisatelja visoko raven poklicnega znanja, ogromno truda in časa — film, kot proizvodnja, pa z našim pisateljem v praksi ravna kot z »nujnim zlom«, kot z mezdnim delavcem, katerega delo pač v skladu s potrebami odkupijo, še česa drugega pa ni nikomur mar. Pisatelj tako za svoje delo ni ne motiviran, kaj šele stimuliran v socialnem in eksistenčnem smislu in se torej ne gre čuditi, da je od dela za slovenski film odstopilo prav toliko pisateljev, kot se je zanj sprva navdušilo. Teh pa nikakor ni bilo malo. Pritegovati pisa-

telje samo občasno k filmu, to pa je seveda brezupno. Filmski scenarij ni enkrat za vselej dogmata forma in se ga ni mogoče lotevati le vsakih nekaj let z enkrat za vselej pridobljenim znanjem. To je zvrst, ki je najbrž od vseh najbolj v nenehnem razvoju in še tako dober pisatelj, ki ne dela, ki nima možnosti delati kontinuirano, nam ne bo mogel dati dobrega scenarija, ker z razvojem filma enostavno ni na tekočem. Filmski scenarij ni sonet z enkrat za vselej ustaljeno in določeno formo in je stvar ustvarjalca-pesnika napolniti oblikovano čašo s svojo in novo vsebino. Pri filmskem scenariju se oblike in tehnika pisanja spreminja in dopolnjuje z vsako novo vsebino, z vsako prelomnico v življenjskih dogajanjih.

Pa vaš odnos do sodobnih tem v našem filmu?

Pač ne more biti drugačen kot sodoben. Film, ki nam ne kaže v zrcalu nas samih, je sterilni film. Da ni realizacije vrednih sodobnih tem? Kolikor jih kdo hoče! Le eno je, da našemu pisatelju zvečine niso dostopne, namreč dostopne v smislu ustvarjalnega delovnega pristopa. Pri tem naj se razumemo: kakor je veljalo moje negodovanje do t.i. črnega vala v jugoslovanski filmski proizvodnji, ker je pesimistično poenostavljalo in tudi izkrivljalo naše življenje, tako sem oster nasprotnik vsakršne filmske agitke na temo naše sodobnosti, ker tudi ta po svoje pači naše življenje, pa tudi podcenjuje našega gledalca. Temu prav gotovo ni do lakiranja naše življenjske stvarnosti, ker je zanj blišč neverjeten. Tovrstni filmi ga morejo le vznepoljiti, ne glede na to, da je sam naš družbeni razvoj in z njim mentaliteta našega človeka primitivizem socialističnih agitk že zdavnaj prerasel, presegel. Žal, imajo nekateri s pojmom sodobnega filma v mislih prav to vračanje na že zdavnaj preživelo. Vendar pustimo teorijo in polemiko ob strani. Gre za veliko bolj življenjsko praktična vprašanja, ki tarejo in bodo bržčas še dolgo trla našega pisatelja in s tem njegove možnosti oblikovati za naš film resnične, iz našega avtentičnega nacionalnega in družbenega življenja zajete teme. Glejte, če bo naš pisatelj, ki ima količkaj imena, zaprosil za štipendijo, ki naj mu omogoči nekajmesečno bivanje v Parizu ali ZDA, ali kaj vem kje v »velikem svetu«, jo bo prej ali slej najbrž dobil, ker za študijsko izpopolnjevanje vsaj načelno ni bilo in ni ovir. Toda, če bi naš pisatelj kjerkoli in kogarkoli zaprosil za štipendijo, ki bi mu omogočila na primer življenje v rudarskih revirjih, ker ga življenje teh garaških in zanimivih fantov pač zanima, bi ga povsod gledali, kot da ni z njim vse v redu. Pa morda še enako zanimiv primer: potresna katastrofa na Tolminskem je že kar monumentalni zgled človeške solidarnosti naše družbe in našega človeka, kakršni v svoji resnični podobi je. Ob solidarnosti s prizadetimi je vendar brez ne vem kakšnega vrhunškega filmskega znanja mogoče zasnovati in dograditi velik scenarij za velik film, ker so samo resnično človeške stvari zares velike. Film o požrtvovalnosti, film, ki bi v freskantni podobi naše družbe in človeka mogel biti hkrati tudi poln mladostnega optimizma, ne da bi karkoli lakirali in umetničili, in hkrati v fragmentih tudi tragičen — kot življenje pač je. A kako bi pogledali slovenskega pisatelja, ki bi kaj vem kje vprašal za štipendijo? Štipendijo? Za Rim, Pariz? Ne, štipendijo za Breginjo, ker me, veste, tisto dogajanje tam zanima, filmski scenarij bi morda v kakšnem letu napisal o teh stvarih tam doli, če bi jih imel možnosti zares spoznati in dojeti. No? Kako, mislite, da bi bilo ocenjeno duševno zdravje pisatelja, ki ga namesto študija v Parizu zanimanjo dogodki in ljudje nekega Breginja? Vzemite moje vprašanje kot odgovor, kako je s filmi na sodobne teme pri nas in zakaj je z njimi tako kot je.

Upravna razdelitev Gorenjske v razdobju od leta 1849/50 do leta 1941

Geografsko področje Gorenjske je bilo upravno razdeljeno na Okrajno glavarstvo Kranj (Bezirkshauptmannschaft Krainburg) in Okrajno glavarstvo Radovljica (Bezirkshauptmannschaft Radmannsdorf). Po prvi svetovni vojni, z nastankom Države Slovencev, Hrvatov in Srbov (Država SHS) in malo kasneje Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev (Kraljevina SHS), se upravna organizacija ni mnogo spremenila. Naredba z dne 5. novembra 1918 je določala, »... da so vsa državna oblastva, osobito okrajna glavarstva, davčni uradi, itd. dolžna, da poslujejo kakor doslej. Isto je bilo odrejeno za občine...« Okrajna glavarstva so se pozneje preimenovala v srece oziroma okraje.

Okrajna glavarstva oziroma srez ali okraji so bili razdeljeni na sodne okraje. Področje Okrajnega glavarstva oz. Sreza Kranj so sestavljali: Sodni okraj Kranj (Gerichtsbezirk Krainburg), Sodni okraj

Tržič (Gerichtsbezirk Neumarktl) in Sodni okraj Škofja Loka (Gerichtsbezirk Bischoflack). Zaradi velikosti in prenosa nekaterih kompetenc Srežkega načelstva Kranj na Sodni okraj Škofja Loka, je bila z odločbo Ministrstva notranjih poslov z dne 7. junija 1927 ustanovljena Okrajna izpostava kranjskega okraja za Sodni okraj Škofja Loka. Sredi leta 1936 je iz tega področja nastal najmlajši srez Dravske banovine – Srez Škofja Loka.

Okrajno glavarstvo oz. Srez Radovljica je bil razdeljen na Sodni okraj Kranjska gora (Gerichtsbezirk Kronau) in Sodni okraj Radovljica (Gerichtsbezirk Radmannsdorf).

Nižje upravne enote so bile občine (Ortsgemeinde). Občine v moderni obliki so bile uzakonjene z občinskim zakonom, ki ga je 17. marca 1849 podpisal cesar. »... Zakon je jamčil občinam v vseh njihovih notranjih zadevah popolno samoupravo v

vsem, kar občino samo zadeva v upravi njene imovine, postavitvi občinskih organov...«

Krajna občina je bila po obsegu praviloma enaka katastrski ali davčni občini, »... ker dobi občina s tem zaključeno, natančno razmejičeno ozemlje... Tam, kjer katastrske občine nimajo sredstev, da zadostijo po zakonu naloženim jim dolžnostim, je združitve po členu 4. imperativna...« Člen 4 je določal, da se smejo manjše in revnejše katastrske občine, ki ne bi zmoгле nositi zakonskih bremen, združiti v eno krajevno občino.

V Okrajnem glavarstvu Kranj je sredi julija 1851 bilo 118 katastrskih občin in 37 krajevnih občin, ki so vse komaj životarile.

Za radovljiško okrajno glavarstvo razprava dr. Janka Polca ne navaja števila krajevnih občin.

S kabinetnim pismom z dne 31. decembra 1851 je nastopilo v organizaciji občin provizorično stanje. Trajalo je do 5. marca 1862, ko so razglasili nov občinski zakon, na katerem so temeljili deželni občinski redi (za Kranjsko leta 1866). Organizacija občin po zakonu iz leta 1862 se ni bistveno spremenila niti po razpadu Avstro-Ogrske.

Število občin se je v letih 1849/50–1941 mnogokrat spreminjalo. Spreminjanja so prikazana v razpredelnici. Največ sprememb je bilo v Dravski banovini. Komasačija občin v letih 1933–1934 je povečala obseg in zmanjšala število dosedanjih občin od 1096 na 377. V naslednjih letih se je število občin spet povečalo, tako da jih je bilo sredi julija 1939 skupaj 403.

V nadaljevanju je prikazan pregled občin v obeh okrajnih glavarstvih oziroma srezih od leta 1884 dalje.

PREGLED OBČIN

OKRAJNO GLAVARSTVO KRANJ

A. Sodni okraj Kranj

Stanje leta 1884	Stanje po štetju 31. dec. 1900 objavljeno leta 1905	Stanje po štetju 31. dec. 1910 objavljeno leta 1915	SREZ KRANJ Stanje leta 1933	Stanje leta 1937	OKRAJ KRANJ Stanje leta 1939
1. Smlednik (Flödnig)	1. Smlednik	1. Smlednik ⁹	1. Smlednik – Trboje	1. Smlednik	1. Smlednik
2. Sv. Jur (St. Georgen)	2. Šenčur	2. Šenčur	2. Šenčur	2. Šenčur	2. Šenčur
3. Preddvor (Höflein)	3. Preddvor	3. Preddvor	3. Preddvor	3. Preddvor	3. Preddvor
4. Hrastje	4. Hrastje	4. Hrastje ¹⁰	4. –	4. –	4. –
5. Sv. Jošt (St. Jodoci)	5. Sv. Jošt	5. Sv. Jošt	5. Sv. Jošt ¹⁹	5. Besnica	5. Besnica ²¹
6. Kranj (Krainburg)	6. Kranj	6. Kranj	6. Kranj	6. Kranj	6. Kranj
7. Mavčiče (Mautschitsch)	7. Mavčiče	7. Mavčiče ¹¹	7. –	7. Mavčiče	7. Mavčiče
8. Naklo (Naklas)	8. Naklo	8. Naklo	8. Naklo	8. Naklo	8. Naklo
9. Predoslje (Predassel)	9. Predoslje	9. Predoslje	9. Predoslje	9. Predoslje	9. Predoslje
10. Strazišče (Straschisch)	10. Strazišče	10. Strazišče	10. Strazišče	10. Strazišče	10. Strazišče
11. Voglje (Winklern)	11. Voglje	11. Voglje ¹²	11. –	11. –	11. –
12. Cerklje (Zirklach)	12. Cerklje	12. Cerklje	12. Cerklje	12. Cerklje	12. Cerklje
		13. Veleovo (Michelstetten) ¹³	13. –	13. –	13. –
			14. Jezersko ²⁰	14. Jezersko	14. Jezersko
					15. Golnik ²²
					16. Primskovo ²³

B. Sodni okraj Tržič

17. Sv. Ana (St. Anna)	17. Sv. Ana	17. Sv. Ana	17. Sv. Ana	17. Sv. Ana	17. Sv. Ana
18. Kovor (Kaier)	18. Kovor	18. Kovor	18. Kovor	18. Kovor	18. Kovor
19. Sv. Katarina (St. Katharina)	19. Sv. Katarina	19. Sv. Katarina	19. Sv. Katarina	19. Sv. Katarina	19. Sv. Katarina
20. Sv. Križ (Heil. Kreuz)	20. Križe	20. Križe	20. Križe	20. Križe	20. Križe
21. Tržič (Neumarktl)	21. Tržič	21. Tržič	21. Tržič	21. Tržič	21. Tržič

C. Sodni okraj Škofja Loka

22. Javorje (Afrisch)	22. Javorje	22. Javorje ¹⁵	22. –	SREZ ŠKOFJA LOKA 22. Javorje	OKRAJ ŠKOFJA LOKA 22. Javorje
23. Stara Loka (Altack)	23. Stara Loka	23. Stara Loka	23. Stara Loka	23. Stara Loka	23. Stara Loka
24. Škofja Loka (Bischoflack)	24. Škofja Loka	24. Škofja Loka	24. Škofja Loka	24. Škofja Loka	24. Škofja Loka
25. Železniki (Eisnern)	25. Železniki	25. Železniki	25. Železniki	25. Železniki	25. Železniki
26. Oslica (Oslitz)	26. Oslica	26. Oslica ¹⁶	26. Oslica	26. Oslica	26. Oslica
27. Poljane (Polland)	27. Poljane	27. Poljane	27. Poljane	27. Poljane	27. Poljane
28. Selca (Selzach)	28. Selca	28. Selca	28. Selca	28. Selca	28. Selca
29. Trata	29. Trata	29. Trata	29. Trata	29. Trata	29. Trata
30. Sorica (Zarz)	30. Sorica	30. Sorica ¹⁷	30. Sorica	30. Sorica	30. Sorica
	31. Zminec (Sminz) ¹⁴	31. Zminec	31. Zminec	31. Zminec	31. Zminec
		32. Sora (Zaier) ¹⁸	32. –	32. –	32. –
		33. Češnjica	33. –	33. –	33. –
					34. Črni vrh

OKRAJNO GLAVARSTVO
RADOVLJICA

A. Sodni okraj Kranjska gora

Stanje leta 1884	Stanje po štetju 31. dec. 1900 objavljeno leta 1905	Stanje po štetju 31. dec. 1910 objavljeno leta 1915	SREZ RADOVLJICA Stanje leta 1933	Stanje leta 1937	OKRAJ RADOVLJICA Stanje leta 1939
1. Jesenice (Assling)	1. Jesenice	1. Jesenice	1. Jesenice	1. Jesenice	1. Jesenice
2. Koroška Bela (Karner-Vellach)	2. Koroška Bela	2. Koroška Bela	2. Koroška Bela	2. Koroška Bela	2. Koroška Bela
3. Kranjska gora (Kronau)	3. Kranjska gora	3. Kranjska gora	3. Kranjska gora	3. Kranjska gora	3. Kranjska gora
4. Dovje (Lengerfeld)	4. Dovje	4. Dovje	4. Dovje – Mojstrana	4. Dovje – Mojstrana	4. Dovje – Mojstrana
5. Rateče (Ratschach)	5. Rateče	5. Rateče ²⁵	5. Rateče	5. Rateče-Planica ³⁵	5. Rateče-Planica
6. Bela peč (Weisenfels)	6. Bela peč	6. Bela peč ²⁶	6. –	6. –	6. –

B. Sodni okraj Radovljica

7. Breznica (Bresnitz)	7. Breznica	7. Breznica	7. Breznica	7. Breznica	7. Breznica
8. Bistrica (Feistritz)	8. Bohinjska Bistrica	8. Bohinjska Bistrica	8. Bohinjska Bistrica	8. Bohinjska Bistrica	8. Bohinjska Bistrica
9. Zgornje Gorje (Ober Görtschach)	9. Zgornje Gorje	9. Zgornje Gorje	9. Gorje	9. Gorje	9. Gorje
10. Kropa (Kropp)	10. Kropa	10. Kropa	10. Kropa	10. Kropa	10. Kropa
11. Lancovo (Lanzow)	11. Lancovo	11. Lancovo ²⁷	11. –	11. –	11. –
12. Lesce (Lees)	12. Lesce	12. Lesce	12. Lesce	12. Lesce	12. Lesce
13. Srednja vas (Mitterdorf)	13. Srednja vas	13. Srednja vas	13. Bohinjska Srednja vas	13. Bohinjska Srednja vas	13. Bohinjska Srednja vas
14. Mošnje (Möschnach)	14. Mošnje	14. Mošnje ²⁸	14. –	14. Mošnje	14. –
15. Ovsišče (Ouschische)	15. Ovsišče	15. Ovsišče ²⁹	15. –	15. Ovsišče	15. Ovsišče
16. Radovljica (Radmannsdorf)	16. Radovljica	16. Radovljica	16. Radovljica	16. Radovljica	16. Radovljica
17. Kamna gorica (Steinbücher)	17. Kamna gorica	17. Kamna gorica ³⁰	17. –	17. Kamna gorica	17. Kamna gorica
18. Bled (Veldes)	18. Bled	18. Bled	18. Bled	18. Bled	18. Bled
19. Begunje (Vigaun)	19. Begunje	19. Begunje	19. Begunje	19. Begunje	19. Begunje
20. Predtrg (Vormarkt)	20. Predtrg	20. Predtrg ³¹	20. –	20. –	20. –
	21. Ribno (Reifen)	21. Ribno	21. Ribno	21. Ribno	21. Ribno
		22. Ljubno (Laufen) ³²	22. –	22. –	22. –
		23. Leše (Leschach) ³³	23. –	23. –	23. –
		24. Brezje ³⁴	24. –	24. –	24. Brezje

Opombe:

- Krajevni leksikon Dravske banovine, Ljubljana 1937, str. 2
- Krajevni leksikon Dravske banovine, Lj. 1937, str. 3
- Krajevni leksikon Dravske banovine, Lj. 1937, str. 232, 571
- Dr. Janko Polec: Uvedba občin na Kranjskem l. 1849/50, Zgodovinski časopis 1952–1953, str. 696
- Dr. Janko Polec: n. d., str. 697
- Dr. Janko Polec: n. d., str. 720–724
- Splošni pregled fondov Državnega arhiva LRS, Ljubljana 1969, str. 102
- Splošni pregled Dravske banovine, Ljubljana 1939, Uvod
- Občina Smlednik: Leta 1933 se je preimenovala v občino Smlednik-Trboje (Službeni list kraljevske banske uprave v Ljubljani 73/33 – v nadaljevanju Službeni list); 23. 3. 1934 se je preimenovala v občino Trboje (Službeni list 29/34); 24. 4. 1936 se je ponovno preimenovala v občino Smlednik (Službeni list 36/36)
- Občina Hrastje: ukinjena leta 1933 (Službeni list 73/33)
- Občina Mavčiče: ukinjena leta 1933 (Službeni list 73/33); ponovno je bila ustanovljena 4. 7. 1936 (Službeni list 55/36)
- Občina Voglje: ukinjena leta 1933 (Službeni list 73/33)
- Občina Velesovo: ukinjena leta 1933 (Službeni list 73/33)
- Občina Zminec: Ustanovljena je bila leta 1897, ko se je ocepila od občine Škofja Loka (Vodnik po arhivih Slovenije, Ljubljana 1965, str. 327)
- Občina Javorje: ukinjena leta 1933 (Službeni list 73/33); ponovno je bila ustanovljena 21. 3. 1934 (Službeni list 29/34)
- Občina Oslica: Po rapalski pogodbi med Italijo in Kraljevino SHS je Italija zasedla del občine Oslica in Sorica (Krajevni leksikon Dravske banovine, Ljubljana 1937, str. 1)
- Občina Sorica: glej opombo 16

- Občina Sora: Ustanovljena je bila 5. 2. 1911, ukinjena pa leta 1933, ko je bila vključena v občino Zminec (Vodnik po arhivih Slovenije, Lj. 1965, str. 325)
- Občina Sv. Jošt: 21. 3. 1934 se je preimenovala v občino Besnica (Službeni list 29/34)
- Občina Jezersko: Po plebiscitu na Koroškem je Kraljevina SHS dobila občino Jezersko (Krajevni leksikon Dravske banovine, Lj. 1937, str. 1, 237)
- Občina Besnica: Katastrska občina Nemilje je spadala pod Sodni okraj Škofja Loka (Splošni pregled Dravske banovine, Lj., 1939, str. 24)
- Občina Golnik: ustanovljena 31. 12. 1936 (Službeni list 2/37)
- Občina Primskovo: Ustanovljena je bila leta 1936, poslovala je le nekaj mesecev, 21. 11. 1936 je bila ukinjena in priključena k občini Kranj (Službeni list 53/36 in 95/36)
- Občina Črni vrh: Spadala je pod Sodni okraj Vrhnika (Splošni pregled Dravske banovine, Lj., 1939 str. 27)
- Občina Rateče: Po rapalski pogodbi je Italija zasedla dobro polovico občine Rateče, in vso občino Bela peč. (Krajevni leksikon Dravske banovine Lj., 1937, str. 1)
- Občina Bela peč: glej opombo 25
- Občina Lancovo: ukinjena leta 1933 (Službeni list 73/33)
- Občina Mošnje: ukinjena leta 1933 (Službeni list 73/33); 11. 7. 1934 je bila občina Mošnje ponovno ustanovljena, oziroma se je v občino Mošnje preimenovala takratna občina Brezje (Službeni list 58/34); 11. 10. 1937 se občina Mošnje ponovno preimenuje v občino Brezje (Službeni list 83/37)
- Občina Ovsišče: ukinjena leta 1933 (Službeni list 73/33); 21. 3. 1934 je občina Ovsišče ponovno ustanovljena (Službeni list 29/34)
- Občina Kamna gorica: ukinjena leta 1933 (Službeni list 73/33);

20. 6. 1936 je občina Kamna gorica ponovno ustanovljena (Službeni list 51/36).
- Občina Predtrg: ukinjena leta 1933 (Službeni list 73/33)
- Občina Ljubno: ukinjena leta 1933 (Službeni list 73/33)
- Občina Leše: ukinjena leta 1933 (Službeni list 73/33)
- Občina Brezje: ustanovljena leta 1933 (Službeni list 73/33); 11. 7. 1934 se preimenuje v občino Mošnje (Službeni list 58/34); 11. 10. 1937 se ponovno preimenuje v občino Brezje (Službeni list 83/37)
- Občina Rateče: 27. 9. 1935 se je preimenovala v občino Rateče – Planica (Službeni list 80/35)

Viri in literatura:

- Special-Orts-Repertorium von Krain (Obširni imenik krajev na Kranjskem), Dunaj 1884
- Gemeidelexikon von Krain, Dunaj 1905
- Leksikon občin za Kranjsko (izdelan po rezultatih popisa ljudstva dne 31. grudnia 1900), Dunaj 1906
- Allgemeines Verzeichnis der Ortsgemeinden und Ortschaften Osterreichs (nach den Ergebnissen der Volkszählung von 31. Dezember 1910), Dunaj 1915
- Službeni listi kraljevske banske uprave v Ljubljani (razdobje med leti 1933 in 1937)
- Krajevni leksikon Dravske banovine, Ljubljana 1937
- Splošni pregled Dravske banovine, Ljubljana 1939
- Dr. Janko Polec: Uvedba občin na Kranjskem l. 1849/50, Zgodovinski časopis 1952–1953, Ljubljana 1953
- France Štukl: Uprava in arhiv občine Zminec, Loški razgledi 1968, Škofja Loka 1968
- France Štukl: Uprava in arhiv občine Sora, Loški razgledi 1969, Škofja Loka 1969
- Splošni pregled fondov Državnega arhiva LRS, Ljubljana 1960
- Vodnik po arhivih Slovenije, Ljubljana 1965

Črtomir Zorec

Literarnozgodovinski sprehodi okrog Kranja

3.

To pot se podajamo na tretji naš literarnozgodovinski sprehod v okolico Kranja. Šli bomo v smeri: Senčur—Spodnji Brnik—Zalog—Glinje—Poženik—Šenturska gora; nazaj grede pa skozi Dvorje in Pšenično polico v Cerklje. Tu pa bomo že na kraju naše današnje poti.

Senčur, velika gorenjska vas sredi rodovitne ravnine. Kar slovita po samosvojih pa tudi precej srboritih domačinih. No, pa vendar: prav ta kraj je rodil enega od najsimpatičnejših šolnikov. Kajti tu je bil doma profesor **Luka Martinak** (rojen 13. oktobra 1798). Današnjemu rodu Martinakovo ime ne pomeni dosti. Prav veliko pa je pomenilo ljubljanskemu gimnazijskemu dijaštvu v drugi četrtini preteklega stoletja.

Od leta 1822 pa vse do smrti (5. februarja 1850) je bil profesor Martinak pravi oče in duhovni vodja ljubljanskih gimnazijcev. Utrjeval je v njih narodno zavednost, spodbujal jih je k pisanju slovenskih spisov in počitniških dnevnikov. Prav za Matijo Valjavca-Kračmana, prvega našega pripovednega pesnika, bi smeli trditi, da ga je rodil profesor Luka Martinak! Pod njegovim vplivom je nadarjeni dijak, komaj šestosolec, že objavljal prve svoje pesnitve v Novicah. Tudi drugim svojim dijakom, poznejšim pesnikom in pisateljem, je bil Martinak tak mentor, kakršnega si mlad človek le more zaželeli.

Z učenim Matijem Čopom si je Luka Martinak zanimivo dopisoval, ko je leta služboval v Lvovu. Bilo je to v letih 1823 in 1829. — Tudi z Andrejem Smoletom se je Martinak dosti družil. Še bolj prisrčno pa je moralo biti njegovo prijateljstvo s Prešernom. Saj mu je pesnik daroval izvod Sonetnega venca s posebnim posvetilom. Prav tako je dobil Martinak od pesnika lastnorodni prepis pesnitve o Senanu. — Bil pa je dobrasrčni profesor tudi pesnikov zvest pivski tovariš — kar nikakor ne kaže zamolčati...

Manj znan Senčurjan je bil **Janez Bohinc** (1828—1911), danes že povsem pozabljeni pesnik in pisatelj starejše generacije. (Nikakor ga ne smemo zamenjati z bolj znanim pisateljem Petrom Bohinjcem z bližnega Visokega!)

Že v rani mladosti se je s starši v Cerklje priselil **Ivan Frankè** (roj. 16. maja 1841, umrl 15. oktobra 1927), pozneje tako znan slikar in ribiški strokovnjak. Bil pa je tudi organizator amaterskega gledališkega življenja v Kranju in okolici. V letih 1887 do 1889 je celo vodil lastno dramsko šolo (v okviru kranjske Narodne čitalnice); sploh je v svoji kranjski dobi posvečal večino svojega prostega časa (po poklicu je bil gimnazijski profesor) gledališki dejavnosti, saj je bil ne le sposoben režiser, pač pa tudi igralec, inscenator, slikar kulis, masker in kostumograf!

Resnobi mož je bil tudi ribiški strokovnjak in veljal v tem pogledu za evropsko avtoriteto. Napisal je vrsto razprav v domače in tuje strokovne revije.

Ivan Frankè je bil nemiren duh. Mnogo je potoval po Evropi (celih sedem let je živel v Italiji) pa tudi na Kitajskem je bil. Na to študijsko potovanje je šel »po nalogu ruske kneginje Saše Žukovske«.

Azjemno zanimiva osebnost je bil dne 24. decembra leta 1885 v Senčurju rojeni **Vitomil Fedor Jelenc** — pesnik, pisatelj in časnikar. Pa še srbski prostovoljec v drugi svetovni vojni in udeleženec tragičnega umika pobite vojske čez albanske gore na otok Krk.

Poleg vrste črtic je Jelenc objavil tudi nekaj romanov (Žena, Belgrajski biser, Kmečka vstaja), pa tudi za odre je živahni in nadarjeni mož napisal več del (Erazem Predjamski, Na Kosovo, Vaška romantika idr.). — Vitomil Jelenc je bil svobodomiselnega duha, goreč Jugoslovan, zagnan popotnik — saj je kot časnikar sodeloval kar pri celi vrsti listov. Tudi sicer se ni nikjer za dlje časa ustalil. Služboval je v Beogradu, v Pirotu in Tetovu pa v Solunu in v Zenevi. Šele v zadnjih letih se je umiril v Ljubljani kot urednik Jutra (1920—1922). Umril je Vitomil Fedor Jelenc dne 10. aprila leta 1922 v Ljubljani.

Senčurjan je bil tudi kipar in medaljer **Anton Sever**. Rojen dne 14. junija 1886 v Senčurju, umrl dne 29. januarja 1965 v Ljubljani. Sever je bil v svojem času dolgo let edini slovenski kipar, ki se je povsem posvečal medaljerstvu. Vsekakor pa prvi za Francem Andrejem Šego (1711—1787), ki je že pred dvesto leti zaoral v to ledino. Ziveča slovenska medaljerja Vladimir Stoviček in Stane Dremelj sledita po Seginih in Severjevih stopinjah.

V Stiški vasi, ki leži kar 800 metrov visoko v cerkljanskem gorovju, je bil dne 28. decembra 1839 rojen **Ivan Železnikar**. Kot eden od najuglednejših časnikarjev svoje dobe je več let urejal dnevnik Slovenski Narod, ki je sprva izhajal v Mariboru (v letih po 1868). — Železnikar je kot publicist sodeloval tudi v Bleiweisovih Novicah, v Einspielerjevem Slovincu (ki je izhajal dvakrat tedensko v Celovcu 1865—1867), bil sotrudnik Prelogovemu Slovenskemu Gospodarju in pisal v Janežičev Glavnik. Železnikar je bil dober tovariš Jurčiču in Tomšiču, ko sta tadva živela in delala še v Mariboru. Sploh pa je bil Železnikar duhovit in lep mož, priljubljen družabnik pa tudi s svojo veliko telesno močjo se je rad pobahal. Je bil pač doma iz onih krajev, ki so dali tudi slovitega silaka Štepiharja! — Ivan Železnikar je umrl leta 1892.

•••

Olševek, lepotec med gorenjskimi vasi: spredaj žitna polja, domačije sredi sadnih dreves, v pobočju zeleni gozd — nad vsem pa strmi snežniki... Zaselek sam pa ves na vzpetini, ki se pne nad ravnino.

Ta lepa vasica je rojstni kraj dveh zaslužnih slovenskih mož: glasbenika **Cirila Preglja** (roj. l. 1887) in letalskega strokovnjaka **Stanka Rapeta** (roj. 1898).

Pregelj je pisal predvsem mladinske in otroške skladbe pa tudi scensko glasbo za razne igre. — Rapè je bil znan kot konstruktor športnih letal, graditelj letališč in organizator zračnega prometa nad jugoslovanskim ozemljem. Vrsto let je vodil šolo za pilote motornih in jadralnih letal.

•••

Brnik. Kar nehote nam pride v misel — letališče. A sta, tako Zgornji kot Spodnji Brnik tudi domača kraja nekaterih slovenskih velmož. Tako sta bila v Zgornjem Brniku rojena **Jožef Jenko**, publicist-gospodarstvenik, in **Lojze Ilja**, pisatelj Gospoda Šimna, romana v dveh delih. Vsekakor zanimiva knjiga, saj govori o ljubeznivem in učenem Simonu Robiču, čigar grob na Šenturski gori bomo še obiskali — pri kraju tega sprehoda pod gorami.

V Spodnjem Brniku je bil l. 1913 rojen **Tone Fajfar**, soustanovitelj Osvobodilne

(Nadaljevanje na naslednji strani)

fronte slovenskega naroda, politik in publicist; zdaj tudi urednik Obzornika Prešernove družbe. — Spodnjebrničan je tudi sli-

kar **Janez Mežan** (rojen l. 1897). Kot profesor likovnega pouka je Mežan najprej služboval v Novem mestu in v Mariboru. Po osvoboditvi se je slikar ustalil v Ptuju, kjer je poučeval na tamkajšnji gimnaziji. Mežan je najraje slikal pokrajino. In sicer kot akvarel. V tej likovni zvrsti je bil pravi mojster. Imel je tankočutno dovtetnost za lirična krajinska razpoloženja. — Četudi sposoben portretist, se je v to smer manj izživljal. Pač, naslikal je imenitno Prešernovo podobo, eno od najsprejemljivejših pesnikovih upodobitev: kaže mlado, zdravo lice še čvrstega, simpatičnega moža — forej ne jokavega kot ga prikazujejo nekateri drugi slikarji. Mežanov Prešeren kaže trde, kmečke poteze, kakršne imajo pravi Gorenjci.

Do Zaloga ni daleč. Tudi tu je iz kmečke hiše (Zalog št. 11) izšel velik mož, šolnik in publicist **Matej Močnik** (1827—1895). Sicer je danes že precej pozabljen, toda v svojem času, ko se je slovensko šolstvo izvijalo iz nemškega objema, je Matej Močnik častno izpolnjeval svojo človeško in narodno dolžnost.

Na Močnikovi rojstni hiši je vzdana lepa spominska plošča z vklesanim besedilom:

V tej hiši se je rodil dne 13. septembra 1827. leta Matej Močnik, učitelj in pisatelj slovenski; postavilo Slovensko učiteljsko društvo 1897.

Hudo pomankljiv bi bil tale literarni spréhod, če se ne bi v Zalogu spomnili **Jo-**

sipa Murna — tako zgodaj, komaj dvaindvajsetletnik je moral že umreti! — enega izmed četverice, ki so pomenjali Slovensko moderno (Cankar, Kette, Murn in Zupančič). Pesnik Josip Murn (1879—1901) ni bil tu doma. Le mati njegova — nezakonska mati — je bila doma iz bližnjih Lahovč. Pač pa je pesnik v zadnjih svojih letih večkrat prihajal v Zalog, k sorodnikom svoje ljubljanske gospodinje Polonice Kalanove, k Udmaničevim.

Tu je že bolni Murn iskal zdravja svojemu jetičnemu telesu in razboljeni duši,

V Zalogu se je pesnik družil le s kmeti, pomagal pri delu, fantoval, praznoval in snoval svoje zadnje pesnitve. Svojim prijateljem v ljubljanski Cukrarni je ob vrnitvah iz Zaloga vselej zatrjeval, kako je zaljubljen v Cerkljansko ravan in v hribe nad njo. — Zadnjikrat je bil Josip Murn v Zalogu na poletje leta 1899.

•••

Od Zaloga do Glinj je le kak kilometer poti ob rečici Pšati. Tu je rojstni kraj glasbenika, skladatelja in šolnika **dr. Franca**

Kimovca. Rojen je bil v Glinjah dne 21. septembra 1878. (Umril v Ljubljani l. 1964.)

Bil je dr. Franc Kimovec resda v pretežni meri cerkveni glasbenik, vendar je njegov opus na področju svetne pesmi tudi dovolj bogat. Pisal je kompozicije v Nove akorde in v Pevca. Vsekakor pa je bil dr. Kimovec pomemben in cenjen mentor izdelovalcem orgel in zvonov, kar je bila njegova posebna specialnost.

Dr. Franc Kimovec pa je zaslužen tudi za prispevek v prešernoslovsko zakladnico. Ob obisku (l. 1920, v juliju) treh hčera Julije pl. Schenchenstuel roj. Primičeve, je v njihovi »Vili Schwickert« pri Begunjah odkril Langusov izvorni portret Julije Primičeve.

•••

Prav blizu Glinj, tudi ob cesti in vodi, leži vasica Poženik. Tu je bil v revni hiši (št. 21) dne 1. avgusta l. 1802 rojen **Matevž Ravnikar-Požencan**, pesnik in nabiralec narodnega blaga. Bil je v Ljubljani pesniku Prešernu nekaj let sošolec; zato ju je prijateljstvo družilo do smrti. Pisatelj Janez Trdina zatrjuje, da je imel Prešeren tri blage prijatelje med duhovniki in našteje Blaža Potočnika, Matevža Ravnikarja-Požencana in Jerneja Arka.

Matevž Ravnikar-Požencan je umrl dne 14. novembra 1864 v Predosljah, kjer je zadnjih devet let župnikoval. — Prav bi bilo, če bi domačini svojemu rojaku vzdali spominsko ploščo — v pročelje njegove rojstne hišice ob Pšati, skoro na sredi vasi.

•••

Od Poženika na Šentursko goro je kar precej strmine. Povzpeti se moramo od 382 m na 687 m (nadmorske višine), torej celih 305 m! Seveda nima Šenturska gora nič opraviti s sveto Uršulo, kot bi kdo po krajevnem imenu sodil — pač pa tu, v cerkvici, stoluje sv. Urh; od tod ime gorskemu zaselku pod Krvavcem.

Toliko časa in strme hoje smo radi žrtvovali, da se vsaj ob grobu poklonimo spominu velikega moža, učenjaka svetovnega slovesa — **Simona Robiča** (rojen dne 11. februarja 1824 v Kranjski gori, umrl dne 7. marca 1897 na Šenturski gori). Tu je sloviti botanik župnikoval celih 23 let!

V tem času je Šenturska gora zaslovela med botaniki vsega sveta. Kajti Simon

Robič je našel l. 1882 v jarku Doblice od 3 m visok, dotlej v botaniki še neznan mah, ki so ga tuji učenjaki poimenovali *Trichobryum Carniolicum*. Resda so pozneje, čez več desetletij, podoben mah odkrili tudi v odročnih in skritih področjih Švice, Anglije in Srbije — toda prvenstvo le ima najdba na Šenturski gori. Do Robiča tega mahu znanost še ni poznala.

Sicer pa je Robičevo ime zapisano še v entomologiji (znanost o hroščih in drugih členonožcih): po njem so imenovali hroščka *Bathyscia Khevenhülleri* var. *Robiči*. Prav tako se je Simon Robič zapisal za vse čase tudi v vedo o poljih in drugih mehkužcih (malakologija). Kajti na področju svoje ljubljene Šenturske gore je Robič odkril deset zanimivih polžjih vrst, od katerih nosi kar pet znanstveni naziv z njegovim imenom. Najbolj pa je bil Robič ponosen na najdbo polžjega »lepotca«, ki so ga tuji znanstveniki pozneje poimenovali *Amalia Robiči Simroth*.

Mar ni bil Robič le prevelik za majhno šentursko faro? Ali ni svetovno znanega botanika, entomologa, malakologa, geologa, paleontologa, jamarja in osteologa (pa še izvrstnega preparatorja povrh!) gorska osamljenost utesnjevala? Prav nasprotno! Ta odmaknjenost od ljudi in mest je Robiču omogočala tako vsestransko znanstveno delo.

Z učenim svetom v tedanjem Petrogradu, Londonu, Parizu, Berlinu in na Dunaju je Robič kontaktiral pismeno in s pošiljkami svojih najdb. — Knjig, zvečine znanstvene vsebine, je imel neki toliko, da so jih ob njegovi smrti kar sedem voz odpeljali v dolino.

•••

Ne gre drugače, kajti z visoke Šenturske gore se moramo spet spustiti v ravnino, v Dvorje. Tu so dobre rojenice stale ob

zibelki **Martina** (pozneje **Davorina**) **Jenka** — dosodile so mu glasbeni talent in — slavo ... Bilo je to dne 10. novembra 1835.

Vendar skladateljevega rojstnega doma ni več. Leta 1931 so dotrajano poslopje porušili. Na mestu nekdanje stavbe — močrne kmečke hiše — nadstropnice — so častilci Davorina Jenka postavili zares dostojen spomenik; v eliptično zasnovani ogradi stoji — odet v cvetje in zelenje —

kake 3 m visok kamnit obelisk. Nanj sta pritrjeni bronasti plošči z napismi ter simboli glasbe (lira) in slave (lovorov venec). Na čelni plošči preberemo: *Na tem mestu je stala rojstna hiša skladatelja Davorina Jenka*. — Na drugi plošči, pritrjeni na hrbtno stran obeliska, je na kratko in zelo jasno povedan pomen: *Davorinu Jenku, skladatelju himen Naprej zastave slave in Bože pravde. 1835—1935*.

Spomenik je bil odkrit ob stoletnici Jenkovega rojstva.

Življenjska pot Davorina Jenka je bila tako pestra, kot le more biti pot nadarjenega kmečkoga fanta izpod domačih gora v široki »beli svet«.

Davorin Jenko ni na Dunaju študiral le suhoporno pravo, pač pa se je mnogo bolj posvečal glasbi — predvsem komponiranju in pevovodstvu. Njegovi sošolci so pozneje pripovedovali, da je naš Davorin sicer marljivo poslušal vsa predavanja na univerzi, a da je še bolj navdušeno prisostvoval vsem koncertom in operam. Tega pa je bilo v tedanjem evropskem kulturnem centru, kar je Dunaj gotovo bil, res obilo.

Nenadejano, bil je tedaj jurist Davorin Jenko že v četrtem letniku, pa dobi od ravnatelja dunajskega konservatorija Helmsberga laskavo ponudbo — naj nastopi mesto pevovodje pri pravoslavni šolski cerkveni občini v Pančevu.

In tako je Jenko prav rad dal jusu slovo in podal roko svoji srčni ljubici — glasbi. Postal je poklicni glasbenik! V začetku leta 1863 je že nastopil službo pevovodje med pančevskimi Srbi. — Po nekaj letih je bil Jenko imenovan najprej za kapelnika, pozneje pa za ravnatelja beograjskega Narodnega gledališča.

Davorin Jenko je deloval kot glasbenik med srbskimi brati vse do svoje upokojitve — celih 48 let! — Služba med Srbi Jenku ni pomenila kruhoborstva, imel jo je prej za neko določeno zlahno umetniško poslanstvo. Kaj hitro se je vživel v srbski melos. Zato so se njegove skladbe tako priljubile ljudem, da so že kar ponarodele. Da omenim le nekaj najbolj znanih: *Sabljo moja*, *Bogovi silni*, *Plovi*, *plovi moja ladjo*, *Što ćutiš*, *Srbine tužni* idr.

Seveda pa si je Jenko prisluzil splošno veljavo s komponiranjem srbske državne (in narodne) himne *Bože pravde*. Ki so jo po Obrenovičih priznali tudi Karadjordjevići. Zanimivo dejstvo: naš Dvorjan je ustvarjalec kar dveh slovenskih himen, ti-soč in tisočkrat petih. Vse tako kaže, da bo Jenkova (delo obeh Jenkov: Simonovo besedilo, Davorinov napev) *Naprej, zastava slave* ... postala tudi uradna slovenska himna; hkrati himna slovenske republike in himna slovenskega ljudstva! V vojni in v miru ... — Pesem in melodija sta nastali leta 1860 — vendar sta še vedno tako živi in živahni. In smiselna domoljubna budnica.

Davorin Jenko je tudi avtor melodij nekaterih tolikokrat petih skladb, med njimi *Mornarja*, *Strunam*, *Pobratimija*, *Tiha luna* idr. Tudi žalostinka *Blagor mu, ki se spočije*, je Jenkova.

Naj opozorim na zanimivo naključje: avtorja obeh naših največkrat petih žalostink sta tako ali drugače vezana na Cerkljansko.

Saj je tudi znana Vigred se povrne dobila svoj napev v Cerkljah (Andrej Vavken). — Davorin Jenko je dobil tudi v likovni umetnosti trajen spomin: sredi Cerkelj stoji njegov spomenik (Plečnik-Dolinar), bronasto poprsje je postavljeno na ljubljanskih Žalah, Jenkova bronasta glava stoji v vrsti ostalih slovenskih skladateljev pred poslopjem Glasbene matice v Ljubljani; patinirano mavčno poprsje je postavljeno v veži Glasbene šole v Kranju. — Cerkljanska šola in cerkljansko prosvetno društvo nosita skladateljevo ime.

Tudi znani slovenski politik dr. h. c. **Ivan Hribar**, ljubljanski župan in državni poslanec v Avstriji, jugoslovanski velepo-

slanik v Pragi, pokrajinski namestnik za Slovenijo in nazadnje senator, v predvojni Jugoslaviji v mladosti pa tudi pesnik, pisatelj in publicist, velja za Cerkljano — četudi je bil po svojem rojstvu Trzinčan. Cerkljanski občan je Hribar postal z nakupom več hiš v vasi pa tudi s priposestvom gradom Strmol. V svojem letovišču je ugledni politik in narodnjak čestokrat gostil znane umetnike in politike (Simon Gregorčič, Anton Aškerc, Fran Govekar, Janez Trdina, Matija Sternen, Matija Jama, Nikola Pašič idr.). Ivan Hribar je bil pravi mecen za svoj kraj, posebno na področju socialnega napredka in šolstva.

Leta 1872 je Hribar izdal svojo pesniško zbirko *Brstje*, pozneje je izdal leposlovno revijo *Slovan*, sodeloval pri Slovenskem Narodu in drugih naprednih časopisih. V Spominih, ki jih je objavil v dveh zajetnih knjigah, je ohranil obilico snovi iz naše narodne in politične zgodovine.

Ko ga je ob italijanski okupaciji Ljubljane pozval visoki komisar Grazioli v sošvet 14 zastopnikov podjarmljenega ljudstva, tedaj devetdesetletni starec, že od mladih nog slovenski entuziast, ni mogel prenesti naglega in sramotnega razsula svoje domovine. Ženi in hčerki je napisal 19. aprila 1941 poslovilno pismo pod Prešernovim geslom »Manj strašna noč je v črne zemlje krili, ko so pod svetlim soncem sužni dnovi.« Odsel je na breg Ljubljanice in se daleč od ljudi utopil... »Prenesla pričujoče ure teže ni bila let poznih siva glava.«

Tako je o tragičnem koncu slovenskega velmoža poročal profesor Ivan Kolar.

•••

Idilična vasica sredi žitnih polj — Pšenična polica — je dala leta 1902 življenje piscu odrskih del **Jožu Vombergarju**. Sicer jurist po izobrazbi in sodnik po poklicu, je v letih med obema vojnama zbuja kot nov pisatelj splošno pozornost. Že zaradi nenadnega pojava v slovenskem slovu. Prvo igro je imenoval *Vrnitev* in prikazuje vzdušje, ko se na vsem lepem vrne že pozabljeni mož iz ruskega ujetništva. Drugi dve deli sta bolj vedrega značaja: komedija *Voda se norčuje iz vaških lahkovvernežev*, vendar se v igri vsa stvar tako zasūče, da je konec le v prid napredku v vasi; druga komedija *Zlato tele biča špekulante* z življenjskim zavarovanjem. — Kot pisatelj se je **Jože Vombberger** pojavil leta 1932, pisal nekaj let, potem pa je utihnil.

•••

No, tako smō le pri kraju naše poti — v Cerkljah na Gorenjskem (da jih ločimo od Cerkelj ob Krki na Dolenjskem!).

V Cerkljah so bili doma pisatelj Anton Koder, igralec **Ignacij Borštnik** in samouki arhitekt **Matej Medved**. Seveda pa imamo lahko za Cerkljano tudi glasbenika in šolnika **Andreja Vavkna**, ki je tu živel in učiteljeval kar celih 41 let! V tem času pa je bil še dvajset let veljaven cerkljanski župan!

Posvetimo dobro besedo najprej najstarejšemu od naših Cerkljanov, **Mateju Medvedu** (rojenem dne 19. septembra 1796, umrlem dne 20. julija 1865). Mož je bil po izobrazbi resda samo gradbeni mojster, pač izveden zidar. Toda po nadarjenosti, sposobnosti in po svojih stvaritvah je bil preprosti mož naravnost genialen arhitekt. V tem pogledu se je izkazal, ko je kot najboljši statik zgradil veliko kupolo ljubljanske stolnice. Kar se drugim graditeljem ni posrečilo, je uspelo leta 1841 našemu Cerkljanu! — Sicer pa je **Medved** na novo zgradil kar devet cerkva, sedemnajst pa jih je prenovil (prezidal, dozidal, nadzidal ipd.).

Za pisatelja **Antona Kodra** je treba brž povedati, da je bil po rojstvu sicer iz Radomelj pri Kamniku: toda že od detin-

stva dalje je s starši živel v Cerkljah. Zato ga štejem kar za pravega Cerkljana. Saj je tu, v Cerkljah, našel tudi svoj poslednji dom.

Rojen dne 21. maja 1851, umrl dne 21. februarja 1918. Od leta 1872 je Anton Koder služboval pri poštah in uradih, zvečine daleč od domačih krajev (Innsbruck, Trident in Bregenz). Napredoval je do najvišjih uradniških stopenj. Skoro 40 let je bil odtrgan od slovenske domovine — vsa ta dolga leta pa ji je bil zvest sin. Pisal je toliko najbrž tudi iz domotožja, ne le zaradi kakega zavestnega umetniškega poslanstva.

Pisal in objavljal je Koder mnogo, posebno črtice in povesti. Vendar je bil za svoj čas preveč naturalističen, po mnenju takratnih sodobnikov celo preveč surov.

Zaradi tega se je vanj započil dr. **Janez Mencinger** in napisal zelo znano satiro *Čmokavzar in Ušperna*, v kateri je oponašal (seveda pretirano!) in smešil **Koderovo** pripovedništvo.

Na cerkljanskem pokopališču ima Anton Koder izjemno lep nagrobnik: visok, marmornat obelisk, ovit z viniko.

Moral pa je biti pisatelj dober človek, kljub madežu, ki mu ga je prilepila preostra strovsvena kritika. V zagrenjenosti je mož dočkal smrt. — Kot skrben in varčen gospodar je imel kar precej prihrankov. Vse (160.000 kron taktatne veljave) je zapustil v dobrodelne namene: dijaškim menzaim, ubožnicam, starčkom. V današnji denarni vrednosti bi bilo mecenove zapuščine kar za 32 milijonov starih dinarjev!

Hiša št. 41 v Cerkljah že na zunaj kaže, da je bil tu doma gledališki umetnik **Ignacij**

cij Borštnik, kajti nad hišnim portalom je vzdana prav posebno oblikovana in okusna kamnita plošča z vklesanim napisom: *V tej hiši se je rodil 1. julija 1858 Ignacij Borštnik, veliki slovenski igralec*.

Teatrolog, pisatelj in dramatik dr. **Bratko Kreft** takole pravi o njem:

»Iz istih ljudskih virov je vznikala misel o ustanovitvi stalnega slovenskega gledališča pri Prešernu in Smoletu, nato pa pri Levstiku in Cankarju, ki je na Linhartovih, Drabosnjakovih in Levstikovih temeljih zgradil literarno zgodbo našemu gledališču, kakor jo je gledališko-igralsko in režisersko gradil naš prvi in največji gledališki umetnik **Borštnik**. V vseh je živila goreča misel in poslanstvo: gledališče ljudstvu!«

Pripomniti moram: pri klesanju napisal je kamnosek izpustil enico; pisati bi moralo: 11. julija! — **Borštnik** je umrl 23. septembra 1919.

Za cerkljanskega šolnika in glasbenika **Andreja Vavkna** je bila že izrečena beseda. Povem le še to, da je bil mož čvrst, narodnjak, dober gospodar, resnoben človek, izvrsten pevec, učitelj ne le mladine, ampak tudi vzornik starejšim. Ni bil kak smešen in maloizobražen vaški »somoštere«; bil je šolan učitelj, za vse Cerkljane vselej in povsod le »naš gospod učenik«. — **Andrej Vavken** je bil pokonci-mož! Spoštljiv spomin nanj je v Cerkljah še vedno živ.

(Nadaljevanje na naslednji strani)

Nekaj osebnih podatkov: Andrej Vavken je bil rojen 29. novembra 1838 v Planini na Notranjskem. V Cerklje je prišel službovat leta 1857. Tu se je poročil z domačinko. Tako se je vključil tudi sam v cerkljansko srenjo. — Umrl je vrli mož leta 1898. Na cerkljanskem pokopališču spi v družinskem grobu. Pesem o vigredi, ki se še povrne, s katero se poslavljamo po vsem slovenskem svetu od svojih dragih že skoro celo stoletje — je njegova, Vavknova! Ko so mu jo za slovo zapeli njegovi pevci — je ni več mogel slišati...

•••

Tudi Šmartno pri Cerkljah je rodilo zanimivega moža, sprva učitelja, potem zemljemerca, urednika in pisatelja **Jakoba**

Bedenka roj. 25. julija 1850, umrl 16. novembra 1916 na Dunaju). Bedenek je poleg nekaj pesniških poizkusov napisal tudi zgodovinsko povest Od pluga do krone, romanisirano biografijo slovitoga matematika Jurija Vege. Novelistični oris življenja na vasi Sonce in senca je izšel kar v dveh izdajah (1891 in 1924). Iz nemščine je prevedel pozneje tolikokrat uprizorjeno ljudsko igro petjem Revček Andrejček.

SNOVANJA — posebno kulturno rubriko Glasa urejajo: Jože Bohinc, Benjamin Gracer, Janko Krek, Andrej Pavlovec (likovna umetnost, umetnostna zgodovina, arhitektura, urbanizem), France Pibernik (lep-slovje, literarna zgodovina), Niko Rupel, Janez Šter, Albin Učakar (odg. urednik), Črtomir Zorec (kulturna zgodovina), Olga Zupan (zgodovina, arheologija, etnologija, spomeniško varstvo).

Kazalo Letnik X.

ŠTEVILKA 1, 6. februar 1976

Drolc Franc	
Namesto Prešernovega inštituta v Kranju	2
Marjan Čufar	
V utripu obupa	2
Trenutne kocke časa	2
Sedej Ivan	
Ljudsko stavbarstvo na Gorenjskem	3-8
Bizjak Nada	
Rastlinsko strojenje in ročna izdelava usnja v Tržiču	8-13
Zorec Črtomir	
Tomo Zupan	13-16
Fotografije: Franc Perdan, fototeka Zavoda za spomeniško varstvo Kranj in Gorenjskega muzeja Kranj	

ŠTEVILKA 2, 16. april 1976

Benedik Franc	
Stavka slovenskih tekstilcev 1936. leta	15-17
Avguštin Cene	
Likovno življenje na Gorenjskem	18-23
Alidžanovič Ismeta	
Štiri pesmi	24
Dežman Jana	
Tri pesmi	25
Novak Anka	
Planšarsko stavbarstvo v Bohinju	26-30
Fotografije: fototeka Gorenjskega muzeja Kranj in Zavoda za spomeniško varstvo Kranj	

Likovni prispevki: Ljubo Ravnikar, Miha Pirnat, Ivan Belec, France Boltar, Tone Tomazin, Janko Korošec, Pavel Lužnik, Milan Merhar, Bogdan Potnik, Vinko Hlebš, Adolf Pen, Tomaž Kvas, Rudi Reichman, Dora Plestenjak, Aladin Lanc, Albin Polajnar, Viljem Jakopin, Karel Kuhar, France Kokalj, Ive Šubic, Franc Novinc, Kamilo Legat, Mario Petrič, Herman Gvardjančič, Pavel Florjančič, Roman Savinšek, Alenka Kham-Pičman, Janez Hafner, Franc Feldin, Boris Jesih, Franjo Berko, Milan Gogala, Jože Trobec, Boni Čeh, Ferdo Mayer, Henrik Marchel, Daniel Fugger, Melita Vovk-Štih, Štefan Simonič, Stane Žerko, Milan Batista, Saša Kump, Janez Ravnik, Nejc Slapar, Marjan Kuček, Stane Dremelj, Štefka Petrič, Teodora Novšak-Cimerman, Boris Sajovic, Jože Eržen, Tone Logonder, France Rotar, Cene Ribnikar, Vinko Tušek, Janez Sedej, Jože Peternelj, Konrad Peternelj, Boris Lavrič, Anton Plemelj, Peter Jovanovič

ŠTEVILKA 3, 7. maj 1976

Bernik France	
Iz poglavja o Cankarjevi avtobiografski prozi	34-36
Slodnjak Anton	
Tujec	36-38
Pibernik France	
Ivan Cankar — Srečko Kosovel	38-40

ŠTEVILKA 4, 13. julij 1976

ŠTEVILKA 5, 19. oktober 1976

ŠTEVILKA 6, 21. december 1976